

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY**

Nonsensové postupy v české poezii pro děti a mládež po roce 1989
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Martina Kubečková
Specializace v pedagogice, Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Brčáková
Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 27.června 2016

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Vladimíře Brčákové za vedení mé diplomové práce, cenné rady a odborný dohled.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 POEZIE ZALOŽENÁ NA NONSENSOVÉ OBRAZNOSTI	6
2 Z HISTORIE NONSENSU.....	9
2.1 Edward Lear.....	9
2.2 Lewis Carroll	11
2.3 Christian Otto Josef Wolfgang Morgenstern	13
2.3.1 Překlady Šibeničnických písní	14
2.3.2 Christian Morgenstern – Die Trichter.....	15
2.4 Ogden Nash.....	18
2.5 Daniil Ivanovič Charms.....	19
2.5.1 Vypadávající stařeny.....	22
3 ČESKÁ NONSENSOVÁ POEZIE.....	23
3.1 Nonsensová poezie pro děti od počátku devadesátých let.....	30
4 INTERPRETAČNÍ ČÁST.....	32
4.1 Jiří Dědeček (1953).....	32
4.1.1 Sběrka Uležené želé	33
4.2 Radek Malý (1977).....	39
4.2.1 Kam až smí smích.....	40
4.2.2 Listonoš vítr.....	45
4.3 Jan Vodňanský (1941).....	52
4.3.1 Kampak chodí labutě	53
4.4 Jiří Weinberger (1946)	58
4.4.1 Povídá pondělí úterku	60
4.5 Jiří Žáček (1945).....	67
4.5.1 99 dědečků a jedna babička.....	69
ZÁVĚR.....	73
RESUME	77
SEZNAM LITERATURY.....	78

ÚVOD

Tématem diplomové práce jsou nonsensové postupy v poezii pro děti a mládež po roce 1989.

Nonsensová literatura je důkazem, že ne vše musí mít na první pohled smysl, a proto když čtenář touží po překvapivé změně, která vykouzlí na jeho tváři úsměv, je ten pravý čas sáhnout po nonsensové literatuře. Díky inovativním prvkům rozvíjí fantazii, spojuje komické obrazy, straní se logičnu, srší vtípem, hravostí a především nevšední až absurdní pointou.

Volba tématu mé práce byla ovlivněna nutkáním zabývat se něčím literárně netradičním, zajímavým, něčím, co vnese do hodiny literatury hravost či touhu po objevování smyslu zdánlivě nesmyslných veršů.

Zatímco je poezie pro malé děti svými čtenáři povětšinou přijímána pro svou hravost a komunikační přístupnost, je poezie pro pubescenty a dospělé recipienty vnímána pro větší interpretační náročnost jako výlučná umělecká oblast, schopna oslovit jen některé nadané čtenáře. Myslím si, že v tomto případě je právě nonsensová poezie schopna zaujmout širší spektrum recipientů než poezie jiného typu.

Těžištěm mé práce je analýza několika nonsensových sbírek a následné zkoumání nonsensových prvků.

Diplomovou práci jsem koncipovala na část teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části je seznámit adresáta s problematikou nonsensu, se vznikem nonsensové literatury (především poezie), nejprve světové, poté české. Ze zahraničních autorů se věnuji E. Learovi, L. Carrollovi, Ch. Morgensternovi, O. Nashovi či D. I. Charmsovi. Následuje stručný vývoj nonsensové poezie u nás. Praktická část je zaměřena na analýzu sbírek J. Dědečka., R. Malého, J. Vodňanského, J. Weinbergera a J. Žáčka. Cílem práce je interpretace vybraných básní, jež je vedena z hlediska obsahového i jazykového, a následná charakteristika nonsensových prostředků a jejich utřídění.

Základním teoretickým východiskem pro tuto práci byla monografie od Jaroslava Tomana *Konstanty a proměny moderní české poezie*, která obsahuje velmi kvalitní a potřebné informace týkající se dětské poezie od r. 1945 po současnost. Další cennou oporu jsem našla v knize *Žánry, osobnosti, díla: Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež* od Svatavy Urbanové a Mileny Rosové.

1 POEZIE ZALOŽENÁ NA NONSENSOVÉ OBRAZNOSTI

Pojem nonsens znamená česky nesmysl. Ovšem označovat nonsensovou literaturu za nesmyslnou není přesné. Spíše můžeme říci, že literatura založená na nonsensové obraznosti v sobě skrývá nejrůznější básnické experimenty. Slovníky a jiné odborné zdroje¹ přinášejí mnohé definice tohoto pojmu, nicméně jejich znění jsou vesměs podobná. Uvádějí, že nonsensová literatura postrádá zčásti smysl, obsahuje nesmyslné prvky, využívá paradoxy, upřednostňuje jazykovou stránku básní a poetickou hru s motivy na úkor výpovědi nebo že metaforika objevující se v nonsensových dílech směřuje k humorné hravosti, někdy dokonce až k absurditě.

Výstižně vysvětluje heslo nonsens Lexikon literárních pojmů, podle něhož se jedná o žánr lyrické poezie, blízký grotesce, v němž je celistvého estetického účinku dosahováno zdánlivě nesmyslným (tj. nelogickým, paradoxním, absurdním) spojováním slov nebo představ.²

Velmi zajímavou definici uvádí Josef Hiršal a Bohumila Grögerová: Nonsens jako zvláštní hra fantazie neznamená lehkomyšlné žvanění, nezralou pošetilost ani nedostatečné vzdělání, ale vytváření prostoru na hranici možných představ a jejich jazykového ztvárnění, které oprostí od obvyklých konvencí a navozuje stav ducha, povzneseného nad všedností a strážně života.³ Nonsensová poezie v sobě nese potenci dětské čtenáře bavit, pohltit je svou zvláštností, skrývat v sobě prvky, které směřují k otevřenosti díla.

Protože škola je většinou plná logických, rozumných úvah, domnívám se, že nonsens, který s sebou přináší něco nesmyslného, humorně působivého a nevšedního, dopomáhá především k větší pestrosti hodin literatury. Čtenářům se nabízí možnost odhalovat širší souvislosti a skryté podtexty. Jednoduše lze říci skrytý smysl v nesmyslu.

Pro lepší představivost uvádím příklad typické nonsensové básně Pavla Šruta, jejímž tématem je nesmyslné vnímání světa (paradoxní obraz světa, kde vše je vzhůru nohama) a hra s jazykem. Při pokusu o její interpretaci není na místě pracovat s logikou (spíše na pozadí logiky, kterou užijeme jako rezonanční desku pro nesmysl), nýbrž naopak – s fantazií a kreativitou.

---

¹ KLIMEŠ, Lumír. Slovník cizích slov; LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem.

² PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. Lexikon literárních pojmů. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 248.

³ HIRŠAL, Josef – GRÖGEROVÁ, Bohumila. Nonsens: parafráze, paběrky, parodie, padělky. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 10.

Včela bodla vosu,
srp pokousal kosu,
hřebík tloukl kladivo,
víno si šlo pro pivo,
vrána klovla havrana,
ovce trkla berana,
komára štíp mravenec,
milou zmydlil milenec,
pes pokousal blechu...
A já zatím spal a spal
jako hříbek v mechu.

(Pavel Šrut, Siesta)

Literatura toho typu zaujme především svou nevěšdností. Tato nevěšdnost se však netýká pouze samotného obsahu básně, ale někdy také vizuální prezentace. Jedná se o formu tzv. kaligramů neboli grafických básní, jejichž vizuální stránka je významotvorná a funguje jako interpretační klíč, kterým si odemkneme komunikaci s básní (např. báseň psaná do tvaru srdce).

Pokud mluvíme o nonsensové poezii, nesmíme zapomenout na limerick – krátký poetický útvar založený na vtipu a grotesknu. Jedná se o dvakrát sdružený rým se strukturou a-a-b-b-a. Každá strofa musí mít pět veršů. Někdy se uvádí, že první verš by měl nést místní údaj, ovšem na tomto pravidle se tolik nelpí. Poslední verš strofy opakuje nebo variuje verš první.⁴ Protože limerick může být složen naprosto o čemkoli, navíc přední místo v rámci limericku nezaujímá tolik samotné téma jako jeho uchopení, existují limericky filosofické, biologické, lékařské, lingvistické, historické, sportovní aj.⁵ Největším průkopníkem limericků (ač tento název nevymyslel, ani neužíval) byl Edward Lear (Velká kniha nesmyslů, 1846). Lear se ujal vynálezu velmi starého a titulovat ho „otcem limericku“ má smysl jen tehdy, míní-li se tím limerick literární, písemně a osobitě pěstovaný, a ne pouze tradovaný a nahodile bující. „Learick“ by možná byl termín případnější, ale neujal

---

⁴ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H Vyšehradská, s. r. o., 2002, s. 170.

⁵ LEAR, Edward. *Knih třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984, s. 122.

se.⁶ Českým autorem limericků je Jiří Žáček (99 dědečků a 1 babička, 2001) a stejně tak úchvatné nonsensové limeriky pěstuje Emanuel Frynta (Písničky bez muziky, 1998).

Byl jeden dědeček z Dublinu,
a ten měl u nosu bublinu.
Radoval se jako kluk,
že má prima bublifuk,
ten starý dětina z Dublinu.
Byl jeden dědeček z Tokaje,
sedával na vejcích kvokaje.
Zní to jak pohádka –
vyseděl kuřátka,
ten starý čipera z Tokaje.

(Jiří Žáček, 99 dědečků a 1 babička)

I přesto, že tato práce je věnována pouze poezii, podotkněme, že tvořivé nonsensové postupy se týkají i prózy (například nonsensové pohádky, nonsensové bajky).

---

⁶ LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984, s. 120.

2 Z HISTORIE NONSENSU

2.1 Edward Lear

Kořeny nonsensové literatury sahají do Anglie, a to zejména díky Edwardu Learovi (1812 – 1888).

Edward Lear se narodil jako dvacáté dítě do zámožné rodiny, avšak bohatství ho neobklopovalo celý život. Kvůli otcovým dluhům se rodina dostala do značných problémů, a proto se Edward, který navíc od malička trpěl značnými zdravotními problémy, musel odstěhovat.

E. Lear nebyl pouze talentovaným spisovatelem, ale také ilustrátorem. Kromě lekcí pro ostatní se stal váženou osobou v odborných kruzích (kreslil pro Britské muzeum).

Když ho kdosi z jeho známých upozornil na veršovanou formu, prý jako stvořenou pro ilustrovaná říkadla, a doložil ji příkladem z jedné soudobé knížky pro děti, začal E. Lear skládat nejrůznější variace na chorého muže z Tobaga:⁷

Byl jeden chorý muž z Tobaga

Dlouho živ z kaše a ze sága.

K jeho blahu však

Děl mu lékař pak:

„Smíš si dát berana ze stáda.“

To bylo něco, v čem se E. Lear doopravdy našel – princip takové vzpurné nezávislosti na obligátních šablonách. Básně o mluvících zvířatech a věcech v nich přestávají být mravoučnými bajkami a zprostředkovávají výhradně potěšení ze svobodné fantazie, nepodřízené žádné didaktické logice.⁸

Vzhledem k tomu, že se verše doplněné kreativními a veselými ilustracemi těšily nemalé oblibě, tvořil autor dál a dál, aniž by tušil, že díky jeho limerickům bude jednou slavný téměř po celém světě. Měl dokonce své následovníky, v Čechách se stal inspirací například pro Jiřího Weinbergera.

Během svého života absolvoval řadu cest, které byly pro jeho zdraví značně zatěžující. Všude pobýval krátce, avšak obklopen lidmi, kteří milovali jeho slovní hříčky, rýmy a průpovídky.

---

⁷ LEAR, Edward. *Knih třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984, s. 113.

⁸ Tamtéž, s. 123.

Pokud by se snad zdálo, že cestování či společnost ostatních mu přinášeli značnou spokojenost, nebylo tomu úplně tak. Každou chvíli trpěl sklíčeností, pocity úzkosti a osamělosti. I přesto, že měl mnoho přátel, obdivovala ho sama královna Viktorie, jeho finanční situace nebyla nikterak oslňující (např. své obrazy prodával pod cenu). Když zestárl, neměl v podstatě ani své stálé místo (až na sklonku života vlastnil dům v San Remu) jako ostatní přátelé, kteří si na úkor cestování v průběhu let raději upevňovali svou kariéru, měli vlastní rodinu. Edward Lear se nikdy neoženil, neměl děti.

První i druhé vydání *Knihy nesmyslů* (*The book of Nonsense*, 1846, 1856) bylo vytištěno bez autorova jména. Verše na titulní straně nabízely jen neprůhledný pseudonym:⁹

Byl jeden Derry na řece Derry,
Díval se rád, jak malí se smějí.
Když jim psal knihu básní,
Smíchem se celí třásli,
Y čehož měl legraci, ten starý Derry.

(Edward Lear, Knihy nesmyslů)

Sbírka limericků, vydaná třicetkrát za autorova života, se stala velmi populární. Pětiveršové říkanky, v nichž se první dvojverší rýmuje s veršem posledním, odděleným dvěma kratšími a jinak rýmovanými verši vnitřními dokázal aplikovat na nejrůznější témata.¹⁰ Vedle tradičních venkovských prvků uplatňoval novodobé a městské (například železnice nebo módní oblékání), a kde jsou tak oblíbené terče lidových škádlivek jako anomálie vzhledu a temperamentu rozpracovány v nových detailech, odstínech, variantách.¹¹

Celkem E. Lear napsal zhruba přes dvě stě limericků, u nás je známý hlavně díky překladům Antonína Přídala (*Kniha třesků a plesků*, 1984).

Během listování knihou *Třesků a plesků* nelze přehlédnout řadu místních názvů (posloužily jako odrazový můstek k asociacím zvukovým a slovním, nikoli historickým nebo mravoličným)¹², nalézt můžeme dokonce i ta česká. Některé limericky zase skrývají opovržení tehdejší společností a normami.

---

⁹ LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984, s. 118.

¹⁰ Tamtéž s. 119.

¹¹ Tamtéž s. 120.

¹² Tamtéž s. 126.

Svou tvorbou se autor možná snažil utéct od skutečna, vymýšlel si, spontánně zařazoval nová slova, fantazíroval. Nejlépe se jeho básně budou číst zřejmě dětem, pro které E. Lear limericky na svých cestách převážně sepišoval, ovšem určitě i ne jeden dospělý čtenář se v Learových verších najde, protože jak tvrdí Antonín Přidal: Limericky zůstávají jedním z nešťastnějších plodů anglického humoru, hračkou, s jejíž pomocí se lze „upřímně chechtat a skákat po jedné noze“ nezávisle na čase a prostoru.¹³

Jeden dědeček z města Pilsen
pil, ač vůbec neměl žízeň.
Když řekli, že puken,
zvolal: „To je fuk, ne?“
ten starý břichoun z města Pilsen.

(Edward Lear, *Knihy třesků a plesků*)

2.2 Lewis Carroll

V roce 1856 spatřil světlo světa příběh o udivené dívce pohybující se v imaginativním světě, kde neustále soupeří logičnost a sny, rozum a bizarnost – Alenka v říši divů. Příběh, jenž je dodnes milován mezi dětskými i dospělými čtenáři, sepsal Lewis Carroll (1832 – 1898), anglický spisovatel, matematik, logik a fotograf.

Na rozdíl od E. Leara, který psal svá díla velmi spontánně, se L. Carroll snažil právě o jistou metodičnost. Anglista Zdeněk Beran se domnívá, že Carrollovy knihy jsou výjimečné a oblíbené díky autorově matematickému nadání. Uvědomoval si totiž, že jazyk není logická soustava znaků, a pokud bychom chtěli jazyk podřídít zákonům logiky, vznikne cosi neméně fantastického, jazykový nesmysl, nonsens.¹⁴

Charles Lutwidge Dodgson – tak se Lewis Carroll doopravdy jmenoval, byl od útlého věku velmi inteligentní, hodně četl, nejvíce vynikal v matematice. Vystudoval Oxford, kde poté vyučoval až do své smrti. Díky matematickému nadání poměrně snadno dosahoval značných úspěchů.

Ve společnosti se těšil oblibě, uměl zpívat, imitovat a vyprávět. Od útlého věku se literárně angažoval, jeho poezie a povídky byly vydávány v nejrůznějších periodikách.

---

¹³ LEAR, Edward. *Knihy třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984.

¹⁴ *Oblibě Alenky v říši divů pomáhá hravost a poezie nonsensu* [online]. Poslední změna 2. července 2015. [cit.4.2.2016]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-live-kulturni-servis/328484/-alenky-v-risi-divu-pomaha-hravost-a-poezie-nonsensu.html>.

Nejvýznamnější dílo L. Carrolla – Alenčina dobrodružství v říši divů, vyšlo r. 1865. Jedná se o první intencionální pohádku (nonsensového typu) pro děti – její hlavní protagonistkou je dětská postava – postava děvčátka).

Příběh oplývající představivostí, prvky nonsensu, jazykovými nesmysly a dalšími literárními experimenty přinesl Carrollovi nečekaný úspěch. Tento úspěch zřejmě tkvěl v autorově umu posunout jazykové hříčky, které byly tehdejší čtenářskou obcí vyhledávané, ještě dál. Dokázal zásadně proměnit dětskou literaturu, zasadil příběh do fantasy světa, v němž se meze nekladou, do světa bez svazujících norem a morálního poučování. Naopak se odpoutal od tradic a faktů tehdejšího života. Zkrátka bláznivý, ale vtipný sen jedné dívky.

Na úspěch navál druhým dílem, který se však odehrává v mnohem temnějším prostředí – Za zrcadlem a co tam Alenka našla (1872). Jeho poslední velké dílo vydal v roce 1874 – The Hunting of the Snark (Lovení Snárka).

Další publikace už nejsou příliš známé, například během jediné zahraniční cesty do Ruska sepisoval své dojmy a vznikl tak cestopis Russian Journal (vydán až 1935). Následný dvoudílný román Sylvie a Bruno (1889 a 1893) nebyl tehdejšími čtenáři příliš pochopen.

V dnešní době vychází „o Alence“ řada knižních, filmových i divadelních adaptací. Názory čtenářské veřejnosti na Carrollovu „Alenku“ jsou rozporuplné. Někdo knihu popisuje jako nádherný příběh, který v sobě i přes všechny nesmysly ukrývá spoustu pravdy, jiní jsou zklamaní, protože autorovu až přílišnou volnost a rozptýlenost nechápou. Objevují se dokonce názory, že kniha není vhodná pro děti. Čtenáři, kteří tento názor zastávají, si zřejmě neuvědomují, že se jedná o nonsensovou pohádku určenou dětem, avšak součástí jsou pasáže či momenty, které osloví spíše dospělé recipienty (na základě své životní zkušenosti jsou s to je zaregistrovat a rozklíčovat). Dětský čtenář sice není schopen mnohé věci odkrýt, ovšem literární komunikace není ochuzena, protože ve vztahu k němu je účinek kompletní. Malí čtenáři tak vnímají příběh trochu jinak, umějí se mnohem lépe ponořit do takového světa (kočka Šklíba, co se ráda šklebí, králík ve vestě, co nosí hodinky). Myslím si, že i snáze chápou absurditu a humor (královnina neustálá touha sekát hlavy, i když nikomu o život nejde). Dospělí zřejmě zapomínají na svůj dětský svět, na svou pestrou a nevinnou fantazii.

Příkladem může být kupříkladu závěrečná scéna – u soudu. Předmětem přelíčení je krádež vdolků, jež po celou dobu leží uprostřed soudního dvora. Ze zločinu je obviněn Srdcový Kluk (Spodek), který však svou vinu popírá. Přelíčení je vedeno, jak jinak, než absurdně a jeho jediným smyslem je odsoudit a potrestat Srdcového Kluka, a to nezávisle na pravdě.

Jedná se o vyhocenou kritiku absolutní moci, která nezná mezí (získává důkazy, které neexistují, aby obžalované mohla odsoudit a popravit apod.). Kritika společensko-politických poměrů je sice v pohádce přítomna, ale nevdává, že ji dětský čtenář neodhalí. To literární komunikaci dětského čtenáře nijak neochuzuje, ve vztahu k němu je účinek knihy kompletní. Pohádka je primárně psána pro děti, ale zároveň reflektuje absurdní společenské poměry, které odhalí až dospělý čtenář.

Nebo samotná postava Alenky, která se snaží obstát ve složitém světě dospělých, ve světě, kterému Alenka příliš nerozumí. Hlavní hrdinka se neustále zvětšuje a zmenšuje, navíc ostatní postavy jí neustále připomínají, že nemá tu správnou velikost – v jistém ohledu nám tato skutečnost může připomínat strasti dospívání, složitý vztah s rodiči (Alenka vzhledem ke svému handicapu nikdy nemůže dělat to, co doopravdy chce).

Zakončení knihy, kdy se hlavní hrdinka probouzí a čtenář tak zjišťuje, že vše byl pouhý sen, je pro Carrollovo dílo jistě zásadní, i když se velmi často setkáváme s názory, že je to špatně, že z literárních snů se probouzet nechceme, naopak, chceme je prožívat.

Ať už je vyprávění o Alence v říši divů vnímáno na jedné straně jako nucená adorace, nebo doopravdy jako skvostné dílo se světem bez hranic, kde si každý najde to své, nikdo nemůže smazat obrovský přínos Lewise Carrola do oblasti nonsensové poetiky.

2.3 Christian Otto Josef Wolfgang Morgenstern

Christian Morgenstern (1871 – 1914) – německý básník, novinář, překladatel, zakladatel německé nonsensové poezie.

Byl synem malíře Carla Ernsta Morgensterna, matka mu zemřela v raném věku na zápal plic, následně se rodina začala rozpadat a jeho původně šťastný život plný rodinné spokojenosti, lásky a cestování se během následujících let proměnil v nepříliš šťastné období, které strávil na internátech, mimo domov. Jeho vztah s otcem se postupně zhoršoval, roku 1895 se rozešli definitivně.

Studoval národohospodářství na Vratislavské univerzitě. Studium však ze zdravotních důvodů přerušil, navštěvoval různá evropská sanatoria. Pracoval v Národní galerii v Berlíně, navázal spolupráci s deníkem Tägliche Rundschau, věnoval se publikační činnosti.

Silný vliv na Morgensternovu tvorbu měla návštěva Norska, kde se mimo jiné setkal s Henrikem Ibsenem, který si nadmíru cenil jeho překladatelské činnosti.

Dokonce zde Ch. Morgenstern vydal svou prvotinu Ich und die Welt (Já a svět). Když v roce 1900 zjistil, že trpí tuberkulózou, začal psát Šibeniční písně.

V létě 1908 se seznámil s vysněnou ženou („kamarádka, svobodná duše, ladné tělo“)Margaretou Gosebruch von Liechtenstern, s níž se oženil o dva roky později v nepřítomnosti svého otce i její matky, kteří sňatek neschvalovali. Jeho žena se po jeho smrti zasloužila o vydání některých děl.¹⁵

Zemřel roku 1914, ve věku pouhých 42 let.

Dílo tohoto spisovatele si zaslouží svůj obdiv zejména díky precizní filosofické a literární průpravě.¹⁶ Jeho poezie se skládá z náhodných hlásek a slabik, stejně jako u předešlých autorů využíval slovní hříčky, hru s absurdem a také vizuálně formované tvary. V době největšího rozkvětu dadaismu byl již po smrti, ovšem dokázal předjímat moderní směry (kromě dadaismu surrealismus, poetismus a expresionismus).

Ch. Morgenstern měl vždy blízko k mystice. K duchovnímu a náboženskému hledání ho již v mládí přivedla nemoc a možnost blízké smrti. Svědectvím o tomto hledání je nejen jeho deník „Tagebuch eines Mystikers“, ale i zážitky z období dospívání a dospělosti.¹⁷

Psal básně, krátká dramata, časopisecké články, nikoli dlouhá díla. Inspiroval se svým životem – tím, co viděl kolem sebe, zkrátka vším, co se dle něho vymykalo klasickému stereotypu.

Autorovy Šibeniční básně jsou obvykle zařazovány do nonsensové literatury, avšak bývají označovány například také jako grotesky. Nacházíme v nich komické neologismy, humornou interpretaci slov, dvojsmysly a další znaky nonsensové poetiky. Nicméně jde o poněkud odlišné verše, než psal např. E. Lear. Ch. Morgenstern a jeho verše jsou poněkud složitější, nutí čtenáře více se nad jednotlivými verši zamyslet. Hravost se slovy je na první pohled velmi patrná, stejně jako možnost vlastní interpretace.

2.3.1 Překlady Šibeničních písní

Ať už čteme Morgensternovy básně v originále či překladu, mohou na nás působit opravdu náročně. Sám Josef Hiršal doslova napsal, že překládat Morgensterna není tvůrčí čin, ale výzva, je to droga – příliv euforie a vyčerpání. Díky své poetické autentičnosti jsou dnes vychvalovány jak české překlady, tak ty zahraniční (italské, anglické, francouzské).

O překlad tohoto významného světového básníka se u nás pokoušelo mnoho lidí, například básník Jiří Kolář (jeho překlady se bohužel nedochovaly) nebo zmiňovaný Josef

---

¹⁵ MEYER, Rudolf: Christian Morgenstern in Berlin [on-line]. Stuttgart: Verlag Urachhaus, 1959.

¹⁶ LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984, s.125.

¹⁷ BAUER, Michael: Christian Morgensterns Leben und Werk. Mnichov: Piper, 1954, str. 30.

Hiršal, který zájem o Šibeniční písně popisuje v úvodu knihy *Morgenstern v Čechách*: „Paralelně se mnou překládal Morgensterna i Eman Frynta. Výsledky jsme si navzájem předváděli. Se zájmem je sledoval i Bohouš Hrabal, který mi brzy po našem seznámení v roce 1955 zapůjčil úctyhodný konvolut překladů a parafrází Egona Bondyho. Mohl bych jmenovat ještě další přátele a známé, které Morgenstern fascinoval.“¹⁸

2.3.2 Christian Morgenstern – Die Trichter

Báseň *Trychtýře* je velmi specifická a jedinečná, text tak zužující, a to nejen svou grafikou, překladatelské možnosti, je u Morgnsterna spíše výjimka.¹⁹

Zwei Trichter wandeln durch die Nacht.
Durch ihres Rumpfs verengten Schacht
fließt wei ßes Mondlicht
still und hieter
auf ihren
Waldweg
u.s.
w.

Ludvík Kundera – Trychtýře

Dva trychtýře jdou nocí tmou.
Tělesnou jejich úžinou
protéká měsíc
neustále
na jejich
cestu
a.t.
d.

---

¹⁸ HIRŠAL J. a col. *Morgenstern v Čechách: 21 proslulých básní ve 179 českých překladech 36 autorů*. 1996, s. 6.

¹⁹ Tamtéž, s. 11.

Josef Hiršal – Trychtýře

Dva trychtýře jdou noční tmou.

Těl jejich úzkou skulinou

proudí jas luny

klidně, stále

na cestu

lesem

a.t.

d.

Dovoluji si zařadit ještě jednu ukázkou básně, která je též hojně překládána, slouží velmi často jako osvědčený cvičný text k ozřejmění jazykové logiky i funkčnosti neologismu. Báseň *Das Hammed* (Košilela) je jakési dvojitě čtení. Jednak je nutno stvořit titulního hrdinu, jednak ze sudých veršů vykouzlit zvukomalebný doprovod, který udělá z básně jakousi malebnou tklivou píseň.²⁰ Tato báseň je doopravdy příkladem nejrůznějších, odlišujících se překladů již od samotného názvu (E. Frynta – Košil, J. Hiršal – Košilela, B. Ježková – Košilino, I. Hirtman – Košilend, P. Komeš – Košiláš) – a to jsou jen namátkou vybrané překlady.

Všimněte si, jak v následujících překladech E. Frynty a J. Hiršala na základě odlišného názvu dochází následně k naprosto odlišným překladům všech veršů, s každým novotvarem vstupuje do básně i nový odstín dějový.²¹

Ch. Morgenstern – Das Hemmed

Kennst du das einsame Hemmed?

Flattertata, flattertata.

Der's trug, ist baß verdämmet!

Flattertata, flattertata.

Es knattert und rattert im Winde.

Windurudei, windurudei.

Es weint wie ein kleines Kinde.

Windurudei, windurudei.

---

²⁰ HIRŠAL J. a col. *Morgenstern v Čechách: 21 proslulých básní ve 179 českých překladech 36 autorů*. 1996, 37.

²¹ Tamtéž s. 37.

Das ist das einsame

Hemmed.

Emanuel Frynta – Košil

Znáš osamělý košil vlát?

Plandalalá, plandalalá.

Kdo nosil jej, ten jest proklat!

Plandalalá, plandalalá.

V zlém větru si plandá a pleská.

Vítrvanaj, vítrvanaj.

Jak děťátko pláčem si stejská.

Vítrvanaj, vítrvanaj.

To je ten osamělý on,

ten osamělý košil.

Josef Hiršal – Košilela

Znáš sirou košileli?

Třepetatá, třepetatá.

Jsi proklat, majiteli!

Třepetatá, třepetatá.

Ted' třeská a pleská v ní vánek.

Vichrůrůrej, vichrůrůrej.

Kvílívá jak uplakánek.

Vichrůrůrej, vichrůrůrej.

Docela osiřela

košilela.

V překladech a parafrázích morgensternových básní lze narazit na mnohé paradoxy, které nás utvrzují, že možná neexistují žádné hranice, které by bránily naší fantazii, co se týče interpretace. Takových básní jako je Das Hemmed napsal Ch. Morgenstern několik, originál je pouze jeden, v češtině mnoho různých překladů, mnoho košilelí.

Na Morgensternových básních je unikátní zejména nejrůznější nesmyslné spojení slov, a právě proto existuje množství odlišných překladů a zároveň interpretací jeho veršů.

Báseň působí tajemně, uplakaně, smutně, možná skoro až strašidelně. V čtenáři se při četbě mohou mísit pocity na hranici reality a snu. Je až neuvěřitelné, co umožňuje báseň vyjádřit. Dle mého názoru jsou při komunikaci s touto básní důležité čtenářovy vlastní zkušenosti, životní radosti a trable. Zejména to špatné, to, co nás tvrdě či negativně zasáhlo, nedokážeme z našich myšlenek vyloučit – ať je to nešťastná láska, odloučení, smrt někoho blízkého. To vše a mnohé další dle mého mohou čtenáři v básni najít, lze se s ní ztotožnit, najít sebe samého.

2.4 Ogdan Nash

Dále bych ráda zmínila, u nás nepříliš známého, avšak rovněž předního tvůrce nonsensové literatury – Ogdana Nashe (1902 – 1972). Klasik americké poezie, autor přibližně 1500 básní.

O. Nash byl původně učitelem na St. George's school v Newportu, v roce 1925 vyšla jeho první kniha určená dětem – *The Cricket of Carador*. Následně se zabýval poezií. Velmi ho zaujala tvorba E. Leara, avšak jejich díla se příliš nepodobají.

Svou první sbírku satirických veršů *Hard Lines* publikoval v roce 1931 a celkově napsal 19 knih humoristické poezie.²²

Dílo O. Nashe je velmi originální, plné neologismů, absurdního spojování slov, rytmických veršů, humoru. Přesnost a úspornost stylu, která je dána absencí nadbytečných metafor či jakýchkoliv vedlejších motivů, je v Nashově podání rozhodně předností. A tyto miniatury, často zhutnělé pouze do čtyřverší, jsou autorovi základním kompozičním prostředkem, který v kombinaci s dynamickým rytmem přináší nečekané odhalení, a umocňuje tak celkový smysl básní.²³ Říkaneky jsou různého charakteru – dlouhé i krátké, politické, poukazující na aktuální události, obsahující moudra, o zvířátkách či vztahující se k populárním písním. Velmi často mají satirické vyústění. Většina básniček byla sice určena dětem, ale jeho slovní hříčky a nonsensový verš oslovily všechny generace.²⁴

Sbírka „Kdyby uměl Ogden česky“ u nás vyšla (dvojjazyčně) teprve v roce 2006, (jedná se o vůbec první Nashovu knihu přeloženou do češtiny), což je zřejmě jeden z důvodů, proč je pro nás tento autor více méně cizí. Kniha je rozdělena na první část určenou dětem, které mají možnost setkat se jak s domácími zvířaty, tak těmi exotickými

---

²² NASH, Ogden. *Kdyby Ogden uměl česky / What if Ogden could speak Czech*. Praha: Baronet, 2006, s. 69.

²³ BEDNÁŘ, Jan. *Nonsensová hravost v podání Ogdana Nashe*. Splav. Praha, 2008. č. 5. s. 38. ISSN: 1802-4734.

²⁴ NASH, Ogden. *Kdyby Ogden uměl česky / What if Ogden could speak Czech*. Praha: Baronet, 2006, desky knihy.

(Mravenec, Houser, Chobotnice, Pštros). Část druhou tvoří verše ze světa dospělých, ve kterých se již projevuje neporovnatelně větší tematická rozmanitost.²⁵

Dle Věry Bořkovcové²⁶ tvoří obdobně jako O. Nash náš Jiří Weinberger.

THE ANT

The ant has made himself illustrious
Through constant industry industrious.

So what?

Would you be calm and placid
If you were full of formic acid?

MRAVENEC

Mravenec se stal celebritou
nezměrnou vůlí a vitalitou.

No a co?

Kdo z vás by zůstal laxní a líný,
být plný po okraj své vlastní kyseliny?

(What if Ogden could speak Czech / Kdyby Ogden uměl česky)

2.5 Daniil Ivanovič Charms

Daniil Charms, vlastním jménem Daniil Ivanovič Juvačev (1905 – 1942), představitel ruské nonsensové literatury.

D. Charmse zmiňuji až na úplný konec kapitoly, protože jeho nonsensová tvorba je samozřejmě taktéž plná fantazie a iracionality, ovšem veškeré texty jsou zároveň odrazem doby, ve které žil. Charmsovy texty byly vykloubené z normálu, děly se v nich podivné věci, často mívaly kruté konce, lidé se v nich chovali nepřírozně, nepřiměřeně. Možná bláznivě, při pohledu zvenčí. A co při pohledu zevnitř? Můžeme se tak nad Charmsovými texty smát, až nám slzy potečou, ano, takové to jsou nonsensy. Spíš by ovšem při jejich četbě mělo

---

²⁵ BEDNÁŘ, Jan. *Nonsensová hravost v podání Ogdana Nashe*. Splav. Praha, 2008. č. 5. s. 38. ISSN: 1802-4734.

²⁶ NASH, Ogden. *Kdyby Ogden uměl česky / What if Ogden could speak Czech*. Praha: Baronet, 2006, desky knihy.

člověka mrazit, protože tohle skutečně žádná sranda není. A hlavně: nebyla.²⁷ Charmsova tvorba byla silně ovlivněna komunistickým režimem a socialistickým realismem.²⁸

Na toto téma se vyjadřuje Ladislava Lederbuchová v Průvodci literárním dílem: dle mého názoru některými tvůrci (v české literatuře pro děti a mládež je to do určité míry zejména tvorba Jiřího Weinbergera) je nonsens spojován nejen s humorem a hrou, s potěšením z tvorby a hledáním nových významů a souvislostí, ale i s nepříjemnými stránkami života, se situacemi, v nichž se dítě i dospělý ocitá mnohdy bez vlastního přičinění. I nonsens však prostřednictvím své komické překvapivosti může vytvořit obraz vyslovující se k závažným existenciálním otázkám lidského života.

Literatuře se věnoval již od 20. let, ještě před tím studoval na gymnáziu, kde si vymyslel své umělecké jméno „Charm“ (spojení dvou anglických slov „harm“ a „charm“, tedy ublížení, ale i zlo a kouzlo či okouzlení = okouzující špatnost). Jednalo se o výstředního člověka, rád se předváděl, improvizoval a bavil své okolí.

Když byl vyloučen z elektrotechnické fakulty, věnoval se už pouze a jen literární činnosti. Psal básně, kratičká dramata a povídky, svérázné filosofické úvahy, dopisy, zabýval se též dětskou literaturou. V roce 1927 založil literární skupinu OBERIU, prosazující nonsensovou literaturu. Jenže tato doba skupině nepřála, a proto D. Charms skončil ve vězení, následně ve vyhnanství. Důvod byl jasný: „odvádí pozornost sovětských občanů od budování komunismu“.

Po propuštění se jeho tvorba proměnila – byla čím dál tím více depresivnější, absurdnější, cyničtější. Věnoval se sice literatuře pro děti, zároveň však psal pro dospělé díla o velkém zhnusení dětmi a zvířaty, a také starými lidmi.

Nejrozsáhlejší dílo, novelu Stařena (Bába), napsal v roce 1939. Kniha byla, stejně tak jako většina autorových děl, přeložena do češtiny.

Jednak se dá říci, že svým psaním předjal směry západní literatury (absurdní drama, existencialismus), zároveň mu ale byli inspirací ruští klasikové.

Za autorova života nebyla publikována žádná jeho díla (kromě dětských knih), pouze je ukazoval svým přátelům, díky nimž se v 60. letech jeho umění dostalo do samizdatového oběhu a dochovalo se dodnes.

---

²⁷ RAUVOLF, Josef. *Daniil Ivanovic Charms – tygr v Praze*. [online]. Poslední změna: 18.3.2013. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/daniil-ivanovic-charms-tygr-v-praze/>.

²⁸ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H Vyšehradská, s. r. o., 2002.

To, že se nedokázal v podstatě povznést nad situaci, ve které žil, je z děl patrné, autorovy verše nás nutí se smát, ale zároveň přemýšlet o špatnostech a hrůzách tehdejší doby.

Následující básničkou si Charms nejen vysloužil zatčení, ale zároveň v ní předpověděl svůj osud. Jednoho krásného jarního dne roku 1941 si „vyšel z domu“ koupit tabák do dýmky. Není známo, procházel-li při cestě do trafiky černým lesem, jisté však je, že „od těch dob, že od těch dob – zmizel.“²⁹ Došlo totiž k opětovnému zatčení, následně v únoru 1942 zemřel zřejmě během cesty do Novosibirska.

Jednou z domu vyšel pán

Jednou z domu vyšel vám
s uzlíkem a s holí – pán
a daleko
a daleko
vydal se vám pěšky sám
Šel pořád přímo za nosem
díval se pořád dopředu
nespal a nepil a nejedl
nepil a nespal
nespal a nepil a nejedl
Zrána pak vešel do lesa
černého – v tom je ta svízel
a od těch dob
a od těch dob
od těch dob ten pán zmizel

Na ukázkou přidávám ještě jednu typickou charmsovskou kratičkou povídku. Zřejmě nezaujme úplně každého, ale jistě si své příznivce najde. Černý humor, který je tak protismyslný, že nad ním nejdříve krouťíte hlavou, nechápete, ale nakonec se smějete, i když se jedná o velmi svérázný způsob zábavy. Svými krátkými texty obecně autor kritizoval tehdejší sovětskou společnost, komunistickou stranu a především charakter lidí.

---

²⁹MRÁZEK, Ondřej. *Sovětský předchůdce Ionesca a Becketta?*. Fragment. Roč. 1998, č. 3-4. Dostupné z: http://www.frg.sk/1998_3_4_charms_mrazek.htm.

V následující povídce naráží na typické rysy ruské (sovětské) společnosti, konkrétně na těžko potlačitelnou chuť strkat nos do cizích věcí – zde podaných jako zvědavost.

2.5.1 Vypadávající stařeny

Nějaká stařena se z nadměrné zvědavosti vyklonila z okna, vypadla a potloukla se. Z okna se vyklonila druhá stařena, začala se dívat dolů na tu potlučenou, ale z nadměrné zvědavosti se také příliš vyklonila, spadla a potloukla se. Potom z okna vypadla třetí stařena, pak čtvrtá a pátá.

Když vypadla šestá, přestalo mě to bavit a šel jsem na Malcevský trh, kde prý jednomu slepci darovali pletenou šálu.

(Daniil Charms, Dobytku smíchu netřeba)

Text obsahuje skryté varování – vaše zvědavost, vaše chuť vidět ostatním do talíře, vaše přílišné naklánění se z okna může být nebezpečné. Autor dále výsměšně poukazuje na rys "stádnosti", tak typické pro jakoukoli totalitu, ruskou nevyjímaje. Proto z okna nevypadne pouze jedna hloupá stařena, ale následuje druhá, třetí... Pozorovatel události záměrně neuvádí, kolik dalších stařen později z okna vypadlo. Naznačuje ale jasně, že zmíněnou šestou ženou absurdní situace nekončí, lidé jsou nepoučitelní. Sám sebe pak vidí jako solitéra, který jde proti proudu.

3 ČESKÁ NONSENSOVÁ POEZIE

Prvopočátky nonsensové poetiky jsou všeobecně zakotveny v lidové slovesnosti a ne jinak tomu bylo u nás. Děti si například často vymýšlely nejrůznější rozpočítadla, ve kterých se objevovala zkomolená slova, což je možné považovat za první nonsensové prvky v české literatuře vycházející z folklóru. Sběratelské dílo Karla Jaromíra Erbena - Prostonárodní české písně a říkadla uvádí příklady rozpočítadel, ale i písňových veršů se schématem a-a-b-b-a.

„Jest-li já se ten rok nevdám,
lidí řeknou, že nic nemám,
já mám dukáty
v truhle u táty:
pojd'te, chlapi! já vám je dám“

(z Budějovicka)

Hojněji se nonsensová poetika začala v naší literatuře objevovat až v šedesátých letech dvacátého století, což samozřejmě souvisí s optimističtější charakterem tehdejší doby. Liberálnější období šedesátých let lze považovat za určitý vzestup celé české literatury. Jistý posun je možné sledovat už v druhé polovině padesátých let, kdy začala vznikat moderní poezie pro děti navazující na tvorbu Vítězslava Nezvala a Františka Halase.

Mimochodem právě V. Nezval využil jako první ve svém díle Anička skřítek a Slaměný Hubert (1936) určité nonsensové postupy. Jinak byl nonsens v české literatuře až do šedesátých let zastoupen zřídka.

V. Nezval byl velký experimentátor, chtěl bavit, upoutat dětského čtenáře především pomocí situační a jazykové komiky. Vůbec poprvé se v jeho verších objevily asociace, nonsens, obrazná pojmenování (metonymie, kalambúr). V. Nezval ve své „Aničce“ podobně jako L. Carroll v „Alence“ narušil/pozměnil tehdejší stavbu literatury pro děti, geneze neuspořádaných motivů a obrovské rozpětí fantazie – to vše dokázal Nezval skloubit a ovlivnil tak další české autory, zejména tvůrce nonsensových pohádek. Coby spisovatel pro dospělé si své literární experimenty ověřoval v tvorbě pro děti. Nezvalovy texty jsou značně vyhraněné, ovlivněné poetismem, surrealismem, zachycují volný proud

myšlenek, neobvyklá slovní spojení, což vede k nečekaným souvislostem a představám, které nejsou limitovány realitou.³⁰

Podoba české nonsensové poezie byla relativně shodná s tou evropskou. U některých zahraničních a zároveň českých autorů lze vysledovat shodné rysy. Prvek vzájemné hry autora se čtenářem, hry založené na alogismech, asociativním myšlení, absurditě, jiskřivých nápadech provázel tvorbu Jamese Krüsse (*Můj pradědeček a já*, 1973) či Christiana Morgensterna (*Beránek měsíc*, 1965, *Bim, bam, bum*, 1971).³¹ V českém prostředí byla taktéž přístupná díla slovenských básníků Miroslava Válka (*Do Tramtárie*, 1970) a Lubomíra Feldeka (*Zelené jelene*, 1968) nebo například dílo polského autora Juliana Tuwima (*Zázraky a divy*, 1961).³²

S kontextem anglické poezie seznamoval české čtenáře teoreticky i prakticky Pavel Šrut.³³ Básně tohoto autora jsou velmi volné, rozvíjejí čtenářovu představivost, Šrut si hojně pohrává se slovtvorbou.³⁴ Zároveň je provázejí nečekané „obsahové“ zvraty vážící se ke kalambúrům.³⁵ Sbíрка, kde uplatňuje předešlé prvky, ale také například hádankovost a do jisté míry příběhovost, vyšla v roce 1966 pod názvem *Petrklíče a petrklíky*. Ve sbírce najdeme pestrou invenci slovních hříček (sedmikrásku a vlčí mák na oslíkrásku a oslí mák)³⁶, aliteraci, aktualizaci, nová slova aj.

Autor, který si jistě zaslouží být zařazen mezi ty, u nichž nalzáme prvky vzájemného propojení tradičních a moderních postupů, je Zdeněk Kriebel. V roce 1955 oslovila dětského čtenáře jeho sbírka *Pišťalička*. I přesto, že se autor opíral o lidovou slovesnost, byl schopen vytvořit velmi zvučné a hravé texty. Ve svém díle rozváděl rustikální motivy v obrazech starobylého venkovského dětství a užíval právě nonsensové postupy.³⁷ Pozdější Krieblovy sbírky *Co dělá v parku sluníčko* (1963), *Stradivárky v neonu – Posměšky na plot* (1964) ještě více směřovaly k nonsensovému vyjadřování. V druhé ze zmíněných sbírek Z. Kriebel osobitě rozvíjel básnický odkaz F. Halase a V. Nezvala, autor sbírku koncipoval jako poetickou hru, respektující dítě jako rovnocenného partnera. Z lidové poezie přejal zvláště konvenční modely tvárné: folklórní

---

³⁰ URBANOVÁ, Svatava – ROŠOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 12.

³¹ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, 2006, s. 66.

³² Tamtéž, str. 66

³³ Tamtéž, str. 66

³⁴ Ukázka básně na str. 24

³⁵ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, 2006, s. 68.; *Kalambúr – slovní hříčka založená na zvukové podobnosti významově různých slov*.

³⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, 2006, s. 68.

³⁷ Tamtéž, s. 68.

hádanku, rozpočítadlo, říkadlo, popěvek či ukolébavku, avšak jejich obsah a význam aktualizoval a naplnil novou, intelektově náročnější obrazností a jejich pestrý typový rejstřík rozšířil především o nonsensový humor, zpěvné kuplety a miniaturní dramatické scény.³⁸

Podobně vynalézavý byl také Josef Kainar. Právě vynalézavost a obrovská empatie s ohledem na malého čtenáře se objevuje ve sbírkách Říkadla (1948; 2.vyd. 1961). Díky Kainarovi vznikly verše, v nichž personifikace, nonsens, metafora tvoří základní stavební kameny. Verše jsou určeny dětem hravým, zvědavým, vynalézavým, protože Kainar počítá s jejich tvůrčí spoluúčastí, s tím, že je mohou tvořivě obměňovat.³⁹

Tato dvojice (Z. Kriegl, J. Kainar) nadaných básníků udávala směr nového, moderního básnictví. Pro mnohé byli oba umělci vzorem, kainarovsko-krieglovský styl následovali Jiří Havel, Ladislav Dvořák, Pavel Šrut aj. Hra a poznávání byly u Kainara a Kriebla v souladu a přirozeně překlenovaly ustálené dimenze tradičního veršování k modernímu rytmu tehdejšího světa civilizace, modernosti, městského životního stylu.⁴⁰

Tak se během 60. let utvářel a tříbil specifický kainarovsko-krieglovský model poezie pro děti na bázi nonsensu.⁴¹

Do básnictví pro děti těchto let zasáhl také básník, autor experimentální poezie, člen skupiny 42 – Jiří Kolář (mj. i on se nechal inspirovat duem J. Kainar, Z. Kriegl), a to sbírkou *Nápady pana Apríla* (1961) a souborem anekdot *V sedmém nebi* (1964). Nejen díky Kolářovi se najednou v české poezii objevují hyperboly, elipsy, kalambúry, slovní hříčky, širší škály, které vedou k překvapivějším významům, než jakými disponuje česká lidová poezie a dětský folklór.⁴²

Z generace mladších autorů můžeme zařadit Josefa Hanzlíka s jeho sbírkami *Princ a želva* (1964), *Sněhová hvězdička* (1966).

Mezi další představitele experimentální poezie 60. let bezpochyby patřila dvojice Josef Hiršal, Bohumila Grögerová. Jejich poetika se objevuje kupříkladu ve společném souboru *Co se slovy všechno poví* (1964). Josef Hiršal spolupracoval s Bohumilou Grögerovou od poloviny padesátých let. Ve svém díle mimo jiné uvádějí, že nonsensové

---

³⁸ ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, 2006, s. 68.

³⁹ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 14.

⁴⁰ Tamtéž s. 14.

⁴¹ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 99.

⁴² TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 124.

texty – ty opravdu dobré – neznají nedostatek smyslu: jsou to parodie smyslu a v tom je jejich smysl.⁴³

Velký smysl pro humor, obrazotvornost založená na prvním nápadu - to jsou typické rysy pro Ladislava Dvořáka, jež se svou poetikou dokázal přiblížit Z. Krieblovi. L. Dvořák vydal v 60. letech pět básnických sbírek, např. *Z modré konvičky prší na Žofín*, (1962), *Kam chodí slunce spát* (1963), *Modrý brouček* (1967). Specifický vklad jeho veršů do dětské poezie spočívá v bohatě odstíněné a originální metaforice, v četných smyslově a emotivně působivých a zdůvěrnělých personifikacích a antropomorfizacích velkoměstské přírody. (déšť si spouští zhůry dlouhatánské šňůry, hladová zeď je žirafí krk, Vltava uspává žabky apod.)⁴⁴ Ještě na počátku 70. let mu stačila vyjít sbírka *Omluvenky pro žáky poškoťáky* (1972), literární kritikou opomíjená, avšak velmi nápaditá, obsahující dokonce báseň mající podobu kaligramu.⁴⁵

En
ten
týny,
kornout hlíny
vysypaný na louku.
Trávníku to nejlíp sluší v tomhle klobouku.

Mladší generaci autorů zastupoval Josef Hanzlík. Ve svých sbírkách dokázal zaujmout dětského i dospělého čtenáře. Uměl vytvořit napětí mezi epickou a lyrickou básnickou výpovědí, s úsměvnou pointou a zároveň s hlubším významovým poselstvím text zakončoval.⁴⁶ Do tehdejší dětské poezie se uvedl hlavně širokým spektrem nonsensových transpozic, blízkých metafoře.⁴⁷ První sbírka, kterou vstoupil do světa dětské literatury, nese název *Princ a želva* (1964), je plná vtipu, absurdity, slovních rýmů.

Dále nonsensové postupy ve své tvorbě uplatňovala Milena Lukešová, v šedesátých letech spíše nedoceňovaná autorka, a to ve sbírce pro pubertáky *Big beat a aritmetika* aneb

---

⁴³ HIRŠAL, Josef – GRÖGEROVÁ, Bohumila. *Nonsens: parafráze, paběrky, parodie, padělký*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 11.

⁴⁴ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 106.

⁴⁵ Tamtéž s. 127.

⁴⁶ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 15.

⁴⁷ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 115.

kostkovaný ideály, (1967). Sbíрка obsahuje motivy blízké teenagerům – láska, zklamání, záliba v big beatu. M. Lukešová se dokázala velmi dobře vcítit do duše dospívajícího jedince, což dokládá nejen tematická rovina jednotlivých básní, ale také jejich forma - volný verš bez interpunkce, hovorový, nespisovný i specificky obrazný pubertální jazyk, v němž je propojena expresivita s racionalitou.⁴⁸ V další sbírce určené dětem předškolního věku – Bačkůrky v mechu (1968), uplatňovala především metaforu, personifikaci, dynamičnost a samozřejmě hru se slovy včetně nejrůznějších neologismů. Své experimentátorství prosazovala zejména v 80. letech.

Jak mizí sníh

Pěšina sotva prokoukla,
hartusí na sníh:
- Taj už, taj!
A sníh jak bílý hranostaj
ocáskem mrskne a je fuč.
Jen sem tam jukne:
kuk, kukuč,
když slunce za ptačího křiku
výš a výš šplhá po žebříku
a zem si chválí:
- Ach ta, ach ta,
ta čvachtanice krásně čvachtá!

(M Lukešová, Bačkůrky z mechu)

V literatuře bylo možné sledovat mnohotvárnost a nevšední možnosti české literatury, aktualizaci námětů, motivů aj., avšak na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se zdálo, jako by tato nová poezie již vyčerpala své možnosti. Dělo se tak pod vlivem událostí z roku 1968, kdy se řada autorů (Karel Šiktanc, Jiří Kolář, Bohumila Grögerová) nuceně odmlčela, jiní šířili svá díla pod pseudonymem (Pavel Šrut). Sedmdesátá léta jsou typická vydáváním spíše jen reedic nezávadných titulů. Literární činnost byla v podstatě přerušena, i když ne úplně. Tehdejší literární kritika nebrala na zřetel paralelně vznikající neoficiální a exilovou tvorbu pro děti, poezii publikovanou nežádoucími autory

---

⁴⁸ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 109.

v časopisech pro malé děti *Sluníčko* a *Mateřídouška* a pomíjela básně a knihy autorů méně vítaných, k nimž patřili například autoři Jan Vodňanský (*Šlo povídlo na vandr*, 1974) a Emanuel Frynta (*Písničky bez muziky*, 1988).⁴⁹

Oficiálním básníkem sedmdesátých let byl Miroslav Florian, jehož díla – například sbírka *Třesky plesky* (1972) byla schopna dětského čtenáře oslovit. Dalším, podobně písničím autorem, byl Jiří Václav Svoboda.

Sedmdesátá léta tedy českou literaturu zabrzdila, ovšem od osmdesátých let poezie pro mládež znovu ožila, přinesla s sebou více dynamiky a napětí. Mezi významné osobnosti patřili Milena Lukešová, Jiří Žáček, Josef Brukner, Jan Skácel nebo Michal Černík. Právě Michal Černík a Jiří Žáček se nejvíce zasloužili o obnovující kontinuitu dětské poezie s halasovsko- nezvalovskou poetikou a s typem nonsensového verše šedesátých let.⁵⁰

Autorská strategie Mileny Lukešové se nyní proměnila. Principy vidění a prožitků dětského lyrického subjektu začala využívat více ke konfrontaci s realitou soudobého světa.⁵¹ Na sbírku *Bačkůrky v mechu* (1968) navázala s knihami *Jak je bosé noze v rose* (1981), *Kde dávají sloni dobrou noc* (1985).

Sbírka z roku 1985 *Nahej v trní*, v níž oslovuje dospívající recipienty (odklonila se od své dřívější tvorby směřující k nejmenším čtenářům), poukazuje na problematiku dospívání. Jak odráží sám název, cílem sbírky je přiblížit se mluvě dospívající mládeže. Dále se M. Lukešová snažila zaujmout mladé čtenáře i dalšími prvky, například netajila svůj názor týkající se nižší popularity poezie⁵², a proto autorka předkládá tuto sbírku s podnázvem *Nebásničky*. V knize najdeme texty psané volným veršem, které vypadají, že nemají s klasickými rýmovanými schémata nic společného. Někdy připomínají spíše deníkové zápisky mladé dívky či chlapce, popřípadě pouhé myšlenky, které se dospívající mládeži honí hlavou. M. Lukešová se tak snažila zřejmě o jakousi alternativu a zároveň přimět dospívající čtenáře k četbě takovéto literatury.

---

⁴⁹ ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, 2006, s. 76.

⁵⁰ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 146.

⁵¹ ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, 2006, s. 78.

⁵² Již v úvodu práce jsem se zmiňovala o tom, že poezie je malými dětmi velmi dobře přijímána pro svou hravost a komunikační přístupnost, na druhou stranu poezie pro dospělé je vnímána pro větší interpretační náročnost jako výlučná umělecká oblast schopna oslovit jen některé nadanější čtenáře.

Doučím se to až ráno

Mám hlavu
glóbus
Všecko se v ní
točí
kolem tý mojí
vratký osy,
jsem momentálně
k slunci zády
a padám všemi
sedmi pády.
Pátý nevolá:
- Do toho!
Je grogy.
Říká:
- Nech toho

(M. Lukešová, Nahej v trní)

Tvorbě věnované pubescentním čtenářům se kromě Lukešové věnoval Jan Kašpar – Tulikráska (1987).

Interpretačně zajímavým autorem je Josef Brukner. Věnoval se tvorbě pro děti i dospělé, již na počátku 60. let psal verše založené na nonsensové komice. Zajímal se o výtvarná díla blízká dětem a na nich stavěl své sbírky, pokusil se výtvarné umění přiblížit dětskému čtenáři říkadly, básničkami, písničkami v díle Obrazárna (1982). J. Brukner se zejména věnoval J. Ladovi a jeho obrázkům, a to ve sbírkách Z Ladovy zahrádky (1968), Kniha plná zvířátek, (1986). Psal však také verše k obrázkům Adolfa Zábranského – sbírka Veselý rok (1971).

Básník Jan Skácel patří k našim nejvýznamnějším moderním básníkům, autor knih pro děti, ale i dospělé, hledal své náměty v dětství a jistotách s ním souvisejících. V osmdesátých letech vydal nonsensové sbírky Uspávanky (1983), pak následovala dvě díla – Kam odešly laně (1985) a Proč ten ptáček z větve nepadne (1988), ve kterých se obracel k obrázkům Josefa Čapka, ovšem v jeho poezii se nejedná o pouhou deskripci toho, co obrázky ilustrují, ale o tvůrčí rozvinutí zobrazených motivů. Skácelovou poezii pro děti charakterizují časté nonsensové zabarvené etymologické a zvukové hříčky, autor

využívá k docílení humorného efektu hláskových posunů, homonymie a bezděčné improvizace.⁵³

Básně Jana Skácela nejsou vždy interpretačně snadné, zejména ty ve sbírce *Uspávanky*, kde můžeme sledovat vliv Františka Halase.

Dalšími významnými objevy byly v osmdesátých letech posmrtně vydané verše Emanuela Frynty – *Písničky bez muziky* (1988). Jedná se o soubor básniček pro děti, které však mohou zaujmout i mnohé dospělé díky zajímavě a bohatě užitě češtině, vtipnosti, odlehčenosti. Básník těžil zvláště z mnohovýznamovosti, synonymie, homonymie, výrazu, z hyperbolizace, paradoxu a nepatřičné aktualizace lidové frazeologie, z hláskové instrumentace, z překvapivého a kalambúrského rýmu (fuchsie-kup si je, piv páv-pif paf), novotvarů, experimentu (užitě kaligramu a limericku).⁵⁴

3.1 Nonsensová poezie pro děti od počátku devadesátých let

Velká změna nastala na počátku devadesátých let. Vycházely reedice starších textů, konečně byla vydána díla tabuizovaných autorů, samizdatové texty a jiné do té doby řekněme neoficiální díla. Prostor pro své tvoření dostal Václav Renč, Ivan Blatný nebo Jan Zahradníček.

Jedná se v podstatě o autory, jejichž dílo bylo opomíjeno, a to i přes to, že jejich básně rozvíjí pestrá témata.

U I. Blatného najdeme městskou atmosféru, sport (fotbal), přírodní motivy. Průkopnická sbírka pro děti *Jedna, dvě, tři, čtyři, pět* (1994), poprvé vydaná již roku 1947, anticipující svou vyzrálou poetikou modernistické výboje nonsensové básnické tvorby 60. let, objevně a inspirativně zapůsobila i v kontextu dětského básnictví let devadesátých: čistou přírodní lyrikou, gnómickými veršovanými pohádkami, poetickou hravostí, jazykovými hříčkami a osobitým humorem.⁵⁵

Jan Zahradníček sepsal svou brilantní sbírku *Ježíškova košilka* (1951, znovu 1990) pro své děti. *Ježíškova košilka* je sbírka nápaditých veršovaných pohádek s biblickou tematikou. Je tvořena devíti skladbami, z nichž šest motivicky čerpá z Kristova dětství, tři jsou psány v duchu tradiční tematiky legendárních pohádek – vyprávějí o putování Ježíše

---

⁵³ ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, 2006, s. 76.

⁵⁴ TOMAN, Jaroslav. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, str. 160.

⁵⁵ TOMAN, Jaroslav. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 173.

a Petra po zemi. Nalézt můžeme řadu intertextuálních biblických vazeb a odkazů, avšak ve vtipných etiologiích a etymologiích.⁵⁶

Do popředí se v devadesátých letech dostala undergroundová osobnost Ivana Martina Jirouse. Velmi kontroverzní autor, politik, vedoucí hudební skupiny Plastic people of the Universe. Ve vězení sepsal dílo pro děti skládající se z básniček a pohádek, věnované svým dvěma dcerám, pod názvem *Magor dětem* (1986 – samizdatově, 1990).

Docházelo postupně k obrovskému rozptylu v rámci celé literatury. Autorům se díky kulturnímu a společenskému uvolnění otevřela cesta ke svobodné tvorbě, a proto čím dál tím více stoupal počet autorů a vydaných děl, což trvá dodnes. Avšak i přes nabytou svobodu co se psaní týče, docházelo v devadesátých letech ke stagnaci. Do literárního kontextu sice vstoupili vyzrálé tvůrčí osobnosti (Josef Brukner, Michal Černík, Václav Fischer, Jiří Havel, Pavel Šrut, Jan Vodňanský, Jiří Žáček), avšak spíše zmnožovali vžitě postupy, než přinášeli nové podněty.⁵⁷ Tito autoři se v dětské poezii etablovali již v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století. Navazovali na poetiku svých uměleckých počátků, jasně vymezili i její typologické kontury, totiž vývojovou linii tzv. nonsensového verše.⁵⁸

Následující kapitola je věnována našemu nejčtenějšímu autorovi dětské poezie J. Žáčkovi, následně dalším excelentním básníkům P. Šrutovi, J. Dědečkovi, J. Vodňanskému a nakonec J. Weinbergerovi, jehož osobnost se mezi literáty objevila vůbec poprvé až v polovině 90. let.

---

⁵⁶ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 20.

⁵⁷ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 20.

⁵⁸ TOMAN, Jaroslav. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 177.

4 INTERPRETAČNÍ ČÁST

4.1 Jiří Dědeček (1953)

Jiří Dědeček je velmi všestranný umělec. Od roku 1964 žije v Praze, kde začal nejdříve studovat žurnalistiku, velmi brzy ale zjistil, že ho tento obor příliš nenaplňuje, a tak přešel na knihovnictví. Vystudoval rovněž FAMU – scenáristiku a dramaturgii na Univerzitě Karlově, známý je však především jako básník, písničkář a překladatel. V roce 1984 se oženil s Terezou Brdečkovou, filmovou kritičkou, novinářkou, spisovatelkou, překladatelkou. Založili spolu malé nakladatelství a vydavatelství Limonádový Joe.

Svého času se angažoval politicky, pět let po sametové revoluci se stal členem PEN klubu, od roku 2006 stojí v čele tohoto sdružení spisovatelů. Věnuje se výuce tvůrčího psaní na jednom z pražských gymnázií.

V prvopočátcích své tvorby se J. Dědeček zajímal o společenská témata, centrem jeho tvorby byly, řekněme, bitvy s okolím, skládal protestsongy.

Zároveň se v 60 letech zařadil mezi autory tzv. zpívané poezie, která se v těchto letech začala v rámci literatury pro děti a mládež prosazovat. Vytvářeli ji buď textaři písni psaných pro divadla malých forem (např. Jiří Suchý, výbor nese název Dítě školou povinné, 1989), folkoví písničkáři (Jiří Dědeček, Jaromír Nohavica), autorské dvojice divadelních pořadů (např. Jan Vodňanský – Petr Skoumal: Když šlo prase na vandr) nebo autoři textů kultivované populární hudby (Zdeněk Svěrák: Dělání, 1996).⁵⁹

Jeho život ovlivnilo vážné onemocnění, rakovina prostaty. Se zákeřnou nemocí úspěšně bojuje dodnes. Nejen tato nemoc měla vliv na určité změny v jeho tvorbě.

Jedenáct let působili s Janem Burianem jako písničkářská dvojice. Řadu jeho textů přezpíval Vladimír Mišík. Není jen autorem písni a básniček, sepsal rovněž učebnici češtiny (Český jazyk pro 9. ročník, 2001), knižičku diktátů (Veselé diktáty, 2002), sbírku básniček s omalovánkami (Co se stalo v ZOO, 1987), zpěvníky (Láska, smrt a jiné odrhovačky, 2012).

Zřejmě nejvýraznější autorovy nonsensové sbírky básní Uleželé žele (2001) a Šli červotoči do houslí (2005) jsou plné hravé poetiky, zvláštních a vtipných veršů o věcech kolem nás. Pomocí jazykových hříček se pokusil dětské čtenáře oslovit nonsensovými pohádkami v knize Pohádky o Malé tlusté víle (2012), které někdy končí očekávanou, jindy

---

⁵⁹ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 22.

velmi překvapivou pointou. Taktéž pro děti napsal pohádkovou knihu *Život a cesta hrocha Obludvíka* (2013).

J. Dědeček je taktéž autorem čtivého románu *Snídaně se psem* (2008), jenž zachycuje deformující zasahování veřejného dění do soukromého života. Atmosféra předlistopadové doby na nás zde promlouvá z přesně zachycených absurdit, jejichž obludnost tkví v jejich nezpochybnované samozřejmosti.⁶⁰

Své fejetony z let 1993 – 2004 vydal v knize *Bát se a krást* (2005).

Ač je J. Dědeček autorem řady skvělých básní, fejetonů a sloganů, do podvědomí veřejnosti se zapsal spíše jako písničkář, veřejnost zná mnohem častěji jeho zhudebněné texty. Dodnes pořádá koncerty po celé České republice.

4.1.1 Sbíрка Uleželé želé

Sbíрка poměrně krátkých básní, určená především mladším dětem, byla vydána v roce 2005. O ilustrace se postaral výtvarník Michal Chodanič a v novějším vydání Aneta Žabková, která grafickou stránku knihy pojala barevněji, dětštěji, originálněji.

Jednobarevné ilustrace M. Chodaniče jsou spíše chladné, pro malého čtenáře nevýrazné, u některých z nich se zasměje spíše dospělý čtenář. I když jsou obrázky jasně rozeznatelné, výstižné (jmenuje-li se báseň *Kohout*, je u ní nakreslen kohout; u básně *Tři klobásy*, jsou tři klobásy atp.), za adekvátnější ilustrace dětské sbírky považují barevnější tóny, veselejší pojetí.

Dědečkovy nonsensové básně popisují obyčejná témata, byť velmi bizarně. Originální a hravé verše o salámech, cihlách, šašcích či šroubech jsou mnohdy interpretačně nepřilíš náročné, nicméně objevují se i básně se složitějším obsahem.

Již zvukomalebný název sbírky *ULEŽELÉ ŽELÉ* napovídá, že nepůjde o civilní poezii, nýbrž o poezii hravou, nonsensovou. Sbíрка je pojmenována dle jedné z nejabsurdnějších básní obsahující groteskní verše, jež se vyznačují jazykovou komikou, která je založená na fonetické podobnosti, ale sémantické rozdílnosti. (Vydali se manželé / do cukrárny na želé / ale na uleželé / Vždyť to znáte – který dospělý / uleželé želé oželí / Potkalo je nemehlo / ochutnalo ulehlo / Přesně takhle, milé děti / se to celé seběhlo.)

Jazykového vtípu je dosaženo pomocí syntaktické a zvukové figury paranomázie (u slov „želé oželí“, která vykazují stejný kmen), obraz je hravý, eufonický, záměrně se v něm opakují stejné hlásky (jde o hláskovou instrumentaci, zde ve službách vtípu).

---

⁶⁰ *Snídaně se psem* – anotace. Dostupné z: <http://www.dedecek.cz/32/detail-kniha/>. (nedatováno)

Zdrojem komiky jsou také rýmové dvojice (slova z rozdílných sémantických polí), jejichž kontrast je zdrojem vtipu: manželé – na želé; nemehlo – ulehlo. Slovo ležet navíc nabývá různých významů – být uleželý (želé), onemocnět (ulehlo).

Básnická figura paranomázie se ve sbírce objevuje velmi často, rovněž autor využívá aliteraci.

J. Dědeček zařadil jak velmi krátké čtyřveršové básničky, tak o něco delší básně, jež poodkryjí více informací, jsou příběhovější.

Nejčastěji vyskytující se básně jsou takové, v nichž se rýmují dva po sobě jdoucí verše, tedy ty s rýmem sdruženým, ovšem najdeme i rým střídavý a ojediněle rým přerývavý. Střídavý rým se nachází například v básni CIHLY: (Nebem se mihly / vzdálené / tři čtyři cihly / pálené. / Odkud se ženou / od Baltu / na dovolenou / Na Maltu.). Rým přerývavý obsahuje báseň ROZHLEDNA: (Od noci do rána / od ledna do ledna / svítí mi do oken / petřínská rozhledna. / Lidé se z vrcholu / dívají na Prahu / jen já se nedívám / já nemám odvalu...).

Nekonvenčních rýmů dosahuje autor mimo jiné na základě užití proprií a toponym, zařazuje nejrůznější jména, příjmení, názvy měst – PAN BOUŠKA: (Ten pan Bouška / ten má ale ouška / co ten všechno slyší / hlasitě i tišší / tišší i hlasitě / ten má uši masité).

Pro básně J. Dědečka je typická velmi zvláštní kombinatorika témat, slovní kontrast, nevšední až praštné nápady a slovní hříčky.

Hojně se v básních vyskytují zdrobněliny (pejsek, svačinka), někdy také oborové výrazy (usně)⁶¹, ojediněle cizí slova (éter, mandát).

Celkově bych slovní zásobu sbírky ohodnotila jako náročnější, malý čtenář se velmi často setká se slovy, které nebude znát, budou pro něho nová, řekla bych, že v některých případech náročná k zapamatování, například zmíněné usně, dále škorně⁶², havíř, livrej⁶³, otepi, muka atd. Mnohé básničky dětské čtenáře jistě zaujmou kvůli zmíněným praštným nápadům a hře se slovy, naopak dojem mohou pokazit početná, pro děti neznámá slova, jejichž znalost u mladších dětí vnímám jako velmi nadstavbovou.

Ovšem na druhou stranu, děti jsou různé, všímavé, a proto některé básničky mohou zanechat velký dojem, kupříkladu báseň BŘÍDIL: (Byl jednou jeden břídil / který sám všecko řídil. / No a jak léta plynula / přidal se truhlík, bambula / budižkničemu s mamlasem

---

⁶¹ Slovo useň můžeme někdy používat jako synonymum ke slovu kůže, avšak někdy se také jako useň označuje zpracovaná kůže.

⁶² Historismus – gotické škorně – boty, také vysoké boty, holínky. V současném jazyce slovo škorně funguje též jako expresivum, příznakové označení pro boty jako takové.

⁶³ Uniforma sluhů, hotelových zaměstnanců apod.

/ nekňuba, trouba s ťulpasem / ba i ten ňouma s popletou / a to je tečka za větou). Báseň v sobě záměrně kumuluje expresiva označující neschopné nemotory. Všichni se sejdou, jeden je jako druhý, jen v pojmenování se liší, budí to dojem rozdílnosti.

J. Dědeček často zakládá své básně na hře se slovy, která je motivována zvukovou shodou, jazykovou komikou – tento jev spatřujeme v básni HAVÍŘ (Pravý havíř haví / dokud ho to baví / dokud ho to černé / uhlí neunaví. / Vytěží pár briket / jde si zahrát kriket / je rád, že mu slouží / zdraví.). Rýmová dvojice „briket-kriket“ dává do vzájemného kontextu slova z rozdílných sémantických polí (topivo a hra; práci a zábavu). Je to obraz moderního „havíře“, někoho, kdo dělá to, co ho baví, umí si najít čas na zábavu, naopak havíř dře, přežívá, jeho život není plnohodnotný, každodenně riskuje své zdraví. Dědečkův havíř je tedy úplným opakem havíře reálného.

V některých básních se věnuje civilizačním motivům, tj. tématům dnešní doby (Manažeři, Esemesky). Tyto motivy, symboly moderní společnosti, autor následně paroduje s použitím typické slovní hříčky a novotvarem: (Kráčejí manažeři, / kráčejí na večeri, / dávno ji měli v plánu / namanažrovánu. // Manažer žere manu / a napustí si vanu, aby byl ráno čerstvý / na další manažerství.).⁶⁴

Některá slova objevující se v básních mohou být pro mladší čtenáře neznámá, avšak v básních bývá jejich význam alespoň částečně nastíněn. Příklad si ukažme na básni JÁHLY. Šestileté dítě obvykle netuší, co jsou to jáhly, ale na základě četby může vyvodit, že se jedná o surovinu: (Smutně světem táhly / předvařené jáhly / nedařilo se jim / zkazily nač sáhly. / Kdesi před Paříží / potkaly se s rýží / a náhle šlo všecko / celkem bez potíží).

Hlavními hrdiny básní jsou šrouby, cihly, různé suroviny, prádlo, pleš a další skutečnosti, které se běžně vyskytují kolem nás. Mezitímco my jim nevěnujeme pozornost, J. Dědeček o nich skládá nevšední verše. V básni ŠROUBY se zabývá životním údělem šroubů, které spojují dřevěné lavice a jiné konstrukce. My nikterak nevnímáme jejich výskyt ani přínos, pouze si do lavic sedáme, hovíme si a máme na starost něco úplně jiného. Autor s dětským čtenář zároveň udržuje kontakt, v předposledním verši je oslovuje: (Šrouby / naříkají z hloubi, naříkají z hloubi / lavice. / My vidíme jenom / hlavice / ale jaký osud krutý / čeká hřeby, šrouby, vruty / nevíme / jen si na lavici hovíme / ony zatím / zprava, zleva / jednotlivé / kusy dřeva / musí / spojovat / a proti tomu, milé děti / těžko, těžko bojovat...). Ihned na začátku se paralelně opakují verše, jež následují po sobě (naříkají z hloubi), autor prostřednictvím básně upozorňuje problematiku, kterou mnozí lidé

---

⁶⁴ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 199.

nevnímají – někdo musí být těmi šrouby - dělníky, které vlastně nikdo nevidí, ovšem bez nichž by nebylo velkých nápadů, staveb apod.

Dále bych chtěla vyzdvihnout autorovu schopnost skloubit dvě naprosto odlišné skutečnosti. V básni, která se jmenuje NA ZLODĚJE, vystupuje zloděj, který si chce vycvičit pejska, aby následně vyčenichal každého nedobrého člověka. Dochází k vzájemnému propojení negativního s pozitivním, opět velká absurdita a neotřelost: (Já jsem zloděj zlodějská / přišel jsem si pro pejska / až si ho vycvičím / ten necouvne před ničím / vyčenichá, vyštěká / nedobrého člověka / zločince / k svačince / tátovi a mamince...).

Na světě je mnoho míst, na která chodíme, protože musíme, máme nějaký důvod, třeba do řeznictví neboli masny. Většina lidí se ani nezamyslí nad tím, jak to v takové masně vypadá, koupí, co je třeba, a odejdou. J. Dědeček naopak. V MASNĚ: (V masně, v masně / v masně je krásně / nádherně / může být i v prádelně / ale v masně / tam je krásně. / Z dálky mávají nám párky / před námi, za námi / houpají se salámy / těžko čelit / vůni jelit / buďto se pasem / nebo se živíme masem. / Až člověk žasne / co je krás v takové masně...). Opět stojí za povšimnutí originální rýmující se spojení (těžko čelit/ vůni jelit).

Velmi vtipná báseň CESTOU DO ŠKOLY, která jistě potěší všechny školáky, předkládá řadu možných nápadů, co udělat proto, aby hlavní hrdina nemusel do školy. Jedná se o věci, které se dělat nemají, jsou proti pravidlům, a to samozřejmě děti ocení: (Praštím sebou o led / bude mě to bolet/ narazím do plotu / ať dostanu teplotu / zůstanu / půl hodiny v průvanu / posvačím s klukama / nemytýma rukama / jaképak ciráty / napiju se uhřátý / podpořím to tím / že se znova zpotím / pak se přejím zmrzliny / sud' mě, kdo jsi bez viny / způsobím si cokoli / nechce se mi do školy!)

Dále se ve sbírce nachází báseň s vánoční tematikou – VÁNOČNÍ TRAMVAJ. Opět dochází ke zvláštnímu propojení motivů – vánoce x tramvaj. Jde o velmi zvláštní asociaci, spíše až absurdní spojení vánoční atmosféry a dopravního prostředku, i když nutno podotknout, že báseň oplývá líbivou, radostnou atmosférou, vypovídá o muži, který je naměkko a právě o Vánocích bývá řada lidí naměkko, všichni jsou k ostatním přátelštější: (Jeden pán z tramvaje / usmívá se mávaje / je celý naměkko / pohled upřen daleko / k světýlku světlému / k Ježíškovi v Betlému. / Až tu tramvaj schová noc / jen skok bude do Vánoce.). Pozitivní nádech taktéž dotvářejí zdrobnělá slova a to vše umocňuje poslední verš (jen skok bude do Vánoc), který říká, že Vánoce, na které se všichni, zejména děti, těší, přijdou za chvíli. Nakonec tedy tramvaj, se kterou pojíme spíše pocity jako chaos a křik,

působí v básni velmi kladně, protože do popředí se mnohem více dostává motiv blížících se Vánoc – světla, Ježíška, Betlému.

Autor v básních příliš neužívá lidová rčení a říkadla, ovšem v básni TŘI KLOBÁSY se nachází rčení „dát si do trumpety“, ve smyslu zcela běžném - dobře se najíst: (Šly světem tři klobásy / zavřeli je do basy / do basy, do houslí / tam je potom zakousli / bílý chrup a rudé retы / to si dali do trumpety.). Báseň potřebuje jistou dávku přemýšlivosti, menší děti by si možná mohly myslet, že do trumpety si daly zmíněné klobásy, mohla by jim uniknout skutečnost, že právě tyto klobásy byly snědeny. Báseň tři klobásy považuji za jednu z těch méně zdařilých a shoduji se s tvrzením J. Tomana, že v některých případech se ve sbírce nacházejí bezobsažné a banální říkanky.⁶⁵

Mnohé skutečnosti – věci, zvířata, rostliny – jsou ve sbírce personifikovány, čímž je často ještě více vyostřena absurdita a nonsensová nesmyslnost básně, například báseň ÚLY: (Byly dva úly / měly dobrou vůli / vyšly si vstříc / potkaly se v půli / a pak si sedly – úl jak úl / společně za kulatý stůl.).

Několik krátkých čtyřveršových básní autor věnoval českým městům (Žatec, Aš, Telč, Brno, Olomouc, Blatná aj.). Ve všech básních se opět do popředí dostává slovní hra a zejména absurdní vyústění. (V Brně, v Brně / řádí kruté mrně. / Chcete-li s ním mluvit / tedy opatrně.) – často o nejrůznějších skutečnostech říkáme, že jsou velké jako Brno. A v básni se právě to velké Brno bojí mrněte. J. Toman⁶⁶ upozorňuje na bezobsažnost této básně avšak dle mého názoru svůj smysl má – velmi pěkně nonsensově skrytý. Interpretacně vnímám tuto báseň jako náročnější, jedná se však o zdařilou báseň s absurdním vyústěním.

Také téma lásky je do knihy zařazeno, a to díky básni KONVICE A ČAJNÍK. I zde dochází k velmi absurdní situaci, kdy čajník nařiká, že není v kondici (konvice x kondice), že mu není nikdo nakloněn tak, jako plechová konvice: („Nejsem jaksi, milostivá, v kondici“/ stěžoval si jednou čajník konvici / „Nikdo ke mně vroucí city nechová / jenom vy, má přítelkyně plechová“). Láska sice absurdní, ale velmi milá, kdy čajník, opomíjen všemi ostatními, snad děkuje za přízeň „jeho“ konvici, nicméně čtenář si může báseň interpretovat z pohledu čajníku také negativně – čajník je smutný, protože o něho má zájem pouze konvice, navíc plechová. Přídavné jméno plechová může u čtenářů evokovat spíše emoční chlad, ovšem zde se jedná o metaforickou analogii, protože emoci

---

⁶⁵ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 200.

⁶⁶ Tamtéž, s. 200.

se čajník dočká tam, kde bychom je nečekali (u toho/u té, u něhož/u níž by je nečekal). Obal je plechový, ale jeho vnitřek (horký čaj) je vroucí.

Metaforická analogie rovněž vystupuje do popředí v básni ŠKEBLE: (Mezi stébly / rákosí / škeble s škeblí / klábosí / samé blabla / samé bleble / však to znáte / staré škeble). Jedná se o nonsensovou říkanku, kde autor starými škeblemi míní ženské drbny.

Ač jsem v úvodu hanila doprovodné ilustrace, narazila jsem na báseň KONINY. Obrázek vztahující se k této básničce pobaví dle mého názoru daleko více než samotná báseň: (Vyšli dvě koniny / z durové tóniny / vyšly z ní s řehotem / hop – a jsou za plotem). Jednak musím znovu podotknout, že se nejedná o verše určené dětem, nýbrž jejich rodičům, ještě lépe hudebně znalým recipientům. Ale zpět k ilustracím, pod básní se nachází plot, označující možná rozházenou notovou osnovu a kolem plotu malé osminové a šestnáctinové notičky, graficky mírně poupravené – vypadají jako koně (tedy zmíněné koniny). Spolu s textem tak tvoří velmi humornou součást.

Poslední stránky jsou věnovány básni ROČNÍ OBDOBÍ, následné básně jsou pojmenovány po měsících. Jedná se o nejpůsobivější verše sbírky s jedinečnými obrazy jednotlivých měsíců kalendářního roku.⁶⁷ Některé z těchto básní informují o počasí a jiných charakteristických jevech příznačných pro daný měsíc – například KVĚTEN: (Jaký je ten / měsíc květen / voňavý / nosem mi ta / vůně stoupá / do hlavy / co jen to ty / stromy přes noc / ztropily / dost! Vždyť já mám alergii / na pyly).

Podobné rysy najdeme v básních ÚNOR, kdy se na vodě tvoří led; ČERVEN, poslední školní měsíc; ČERVENEC, kdy je léto a lidé často rozdělávají ohně; ZÁŘÍ, kdy musí děti opět do školy; LISTOPAD, kdy padá listí, přichází zima a my jsme rádi, že se můžeme ohřát u topení; PROSINEC, kdy posloucháme koledy, rok končí.

Kupříkladu v básni LEDEN tyto rysy nenalzáme, ta je velmi zamotaná a nesmyslná: (Byly jednou jedny / dva bláznivé ledny / zůstal z nich jen jeden / zodpovědný leden / aby v tom nebyl blázinec / z druhého se stal prosinec.). Podobně je na tom báseň DUBEN, jejímž hlavním tématem je snaha o zhubnutí, která však v květnu zase zmizí. Pokud se hlouběji zamyslíme, nabízí se tady možnost, že se vlastně může jednat o činnost typickou pro duben – je jaro, řada lidí se připravuje na léto, chce zhubnout, bohužel se to ale nedaří, a tak v květnu (protože do léta už mnoho času nezbyvá) s hubnutím skončí, hubnutí se tak odloží – třeba na následující duben.

---

⁶⁷ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s 200.

Básnická sbírka určená nejen dětem, ale i dospělým, obsahuje básně, které jistě pobaví, rozesmějí, zaujmou. Nemít knihu doma, nic zásadního by se nestalo, ale mít ji doma, zaručuje úsměv na tváři. Jedná se o verše vtípné a pozoruhodné, mnohé nesou hluboké myšlenky, které jistě mají současnému světu co říci, navíc jsou obohacené o vytríbenou jazykovou komiku.

4.2 Radek Malý (1977)

Básník, publicista, redaktor, překladatel a učitel na Filosofické fakultě UP v Olomouci, vystudoval germanistiku a bohemistiku. Od roku 2011 stojí v čele katedry tvůrčího psaní na Literární akademii Josefa Škvoreckého v Praze. Je autorem sbírek poezie, dramát, učebnic českého jazyka a literatury pro první stupeň ZŠ. Spolu s PaedDr. Hanou Mikulenkovou napsal krom učebnic českého jazyka autorský Slabikář s ilustracemi Matěje Formana (2004).⁶⁸

K psaní se R. Malý dostal přes nejrůznější literární soutěže, které mu přinášely úspěchy a staly se pro něj motivací. Rád si s texty pohrává, jedná se především o lehké zvukné verše, rýmované básně, velmi často obohacené o novotvary.

Píše pro děti i dospělé. V autorových básničkách pro nejmenší čtenáře najdeme běžná témata – příroda, přírodní rytmus a vše, co se kolem dětí vyskytuje. Pro děti v pokročilejším věku zařazuje autor krom předchozích témat básničky o škole, cestování, technologiích aj.

Vydal několik básnických sbírek pro dospělé čtenáře, například Lunovis (2001), Vraní zpěvy (2002), Větrní (2005), Malá tma (2008). Velmi zajímavou dětskou publikací je Poetický slovníček dětem v příkladech (2012), který se snaží malým čtenářům přiblížit všemožné básnické útvary. Děti mají možnost dozvědět se, co je to sonet, limerick nebo kaligram, avšak nechybí oblíbené hádanky a rozpočítadla. Mezi nejnovější dětské sbírky patří kniha Kam až smí smích (2009), která je plná básniček z učebnic českého jazyka, dále Listonoš vítr (2011) – sbírka podzimních veršů. Jak již bylo řečeno, R. Malý do svých děl velmi často zařazuje motiviku přírodního koloběhu. Zejména podzim je pro autora stěžejní, podzimu se dle mého názoru věnuje nejčastěji, zřejmě ho považuje za nejvíce inspirativní, popřípadě zlomový – končí horké léto, přichází zima, listy na stromech se zbarvují, aleje jsou plné popadaných kaštanů atp.

---

⁶⁸ MALÝ, Radek. *Kam až smí smích*. Praha: Meander, 2009, s. 91.

Podzimní tematika se rovněž objevuje v autorově podzimní pohádce pro děti i dospělé – František z kaštanu, Anežka ze slunečnic (2006). Pro menší děti zůstane tento příběh zřejmě jen pohádkou, starší čtenář v ní možná objeví něco víc, třeba ponaučení.

Od podzimu se odklonil ve sbírce Moře slané vody (2014) – již podle názvu lze vydedukovat, jaké verše básnická sbírka ukrývá. Moře v nás evokuje spíše léto, a tak tomu v této sbírce doopravdy je. R. Malý zpřítomňuje přírodu v létě – život na pevnině i pod mořskou hladinou.

Je rovněž autorem nonsensové antologie – Malé lalulá (2014). Jedná se o překlady básní Němců Christiana Morgensterna a Joachima Ringelnatze a Rakušanů Hanse Carla Artmanna a Ernsta Jandla. Cílem antologie je představit tyto osobnosti a jejich básně v nových překladech také dětským čtenářům, ačkoli se většinou nejedná o poezii určenou přímo jim. I z toho důvodu vyšel výbor v dvojjazyčné podobě: každou z těchto básní si tvořivý čtenář může přečíst, přeložit nebo vymyslet znovu a jinak.⁶⁹

Radek Malý je zjevně člověk, který se rád věnuje několika činnostem najednou, píše, překládá, vyučuje – přednáší dospělým posluchačům, zároveň své poznatky dokáže velmi dobře objasnit i těm nejmenším recipientům, což kupříkladu dokládá jeho účast v pořadech pro děti. Je považován za jednoho z nejtalentovanějších českých autorů současnosti. Neminula ho různá ocenění, například za sbírku Větrní dostal cenu Magnesia Litera za poezii, sbírka Listonoš vítr mu rovněž přinesla cenu Magnesia Litera za knihu pro děti a mládež.

4.2.1 Kam až smí smích

Lyrická sbírka mnoha básní z učebnic českého jazyka, slabikářů a čítanek vyšla v roce 2009. Knihu tvoří tři oddíly – lyrika přírodní, lyrika školní a lyrika záškolácká; lyrika přírodní je rozdělena do čtyř dalších podkapitol. Autor zařadil několik literárních útvarů a forem – klasické veršované básně, vizuální hříčky, hádanky aj.

Všechna díla R. Malého jsou povětšinou opatřena nádhernými ilustracemi. Sbíрка Kam až smí smích se tomuto pravidlu nevymyká. Malůvky Aleny Neborové jsou velmi pěkné, pestré, nadčasové. Některé ilustrace básně dotvářejí.

Byť je kniha určena dětem mladšího školního věku, může jistě oslovit jakéhokoli čtenáře. Ti menší ocení inteligentní a situační komiku, popřípadě zmíněné ilustrace, dále

---

⁶⁹ Malé lalulá – anotace. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/kniha-149368-male-lalula> (nedatováno).

básničky, které dopomáhají naučit se některé jevy, ostatní ocení třeba záškoláckou lyriku – část sbírky, která je tematicky nejrozmanitější.

Již v úvodu je naplněno pravidlo autorova vlídného přístupu k dětem. První stránky knihy jsou věnovány pojmu lyrika. R. Malý se dětem snaží toto slovo jednoduše ve třech bodech vysvětlit a postupně dochází k závěru, že se jedná o básničky, které vyjadřují pocity, nálady i nápady autora.⁷⁰ Celá kniha je velmi pěkně koncipována, od začátku do konce se děti nenásilnou formou učí nové věci, popřípadě opakuji nabyté informace. Knihou čtenáře provází oblíbení dětský protagonisté – obvykle se krom lidí jedná o zvířátka (domácí i exotická) a biblické postavy (Mikuláš, Ježíšek). Velmi často jsou hlavním tématem nejrůznější abstrakta a objekty (počasí, písmenka abecedy, školní třída), zkrátka to, co děti znají, co je neustále obklopuje, je jim blízké. To vše dokáže R. Malý včlenit a zároveň vtipně a didakticky prospěšně skloubit dohromady. U básniček, pomocí nichž se děti učí například abecedu, vyjmenovaná slova nebo dny v týdnu, jsou humor nonsensového rázu a vtípná pointa nesmírně důležitými prvky.

V prvním oddílu knihy – lyrice přírodní se autor opírá o roční období. Každé z období nese trefný metaforický název. Nejdříve přichází na řadu zima – Čas andělů a sněhuláků, poté jaro – Čas uplakaných rampouchů, následně léto – Čas třešní a voňavé louky a nakonec podzim – Čas pavoučků, havranů a strakatého listí. Kapitulu otevírá dlouhá báseň DVANÁCT MĚSÍČKŮ mající dvanáct slok – co sloka, to jeden měsíc. V každé sloce najdeme typický jev pro daný měsíc: (Čí to kolem sviští saně? Smíme taky sednout na ně? To je přeci Leden! Nasedat a jedem).

Objevují se básničky, jejichž obsah v dětech jasně evokuje dané roční období. Zima – básnička o krmítku, blížících se Vánocích, naplněných krmelcích; jaro – březnové sluníčko, zpěv pátků, Velikonoce apod.

Vzhledem k tomu, že je kniha primárně určena dětem mladšího školního věku, můžeme si již na prvních stránkách všimnout, že autor neužívá žádná cizí slova, jazyk je velmi jednoduchý, co se týče básnických tropů, ty se naopak vyskytují velmi často. Metaforizováno je například v lyrice školní každé písmenko nebo již zmiňovaná roční období.

Prvky, které ještě více podněcují dětskou fantazii, jsou kaligramy – básně uspořádané do určitého obrazce, který naznačuje jejich obsah. Další nonsensové rysy spatřujeme právě v porušené strofické výstavbě. Ve tvaru slunce je zapsána báseň JAKÉ JE SLUNCE

---

⁷⁰ MALÝ, Radek. *Kam až smí smích*. Praha: Meander, 2009, s. 5.

V LÉTĚ. V druhé polovině knihy tento jev nalézáme ještě jednou u básně PARNÍK, zápis připomíná houpající se mořské vlny, o nichž se v básni píše. Tento způsob grafické komiky pomáhá dokreslovat atmosféru básně, umocňuje ji.

Mnohé básničky, ač jsou poměrně krátké, dokonale vystihují atmosféru konkrétního ročního období. Báseň MLHA V PARKU vykresluje podzimní atmosféru, opět narážíme na autorovo oblíbené téma. Jsem toho názoru, že podzimní básničky jsou i v této knize nejzdařilejší, na čtenáře dokonale, velmi realisticky dýchne atmosféra podzimního ponurého počasí: (V parku spí mlha. Listí padá/ snad proto, že je listopad./ Nad městem hejno vran se hádá./ Podzime! Mám tě rád./ Pojd', zapálíme spolu svíčku,/ ať zaženeme tmou a chlad./ Mlha si sedla na lavičku./ Podzime! Mám tě rád.)

Druhá část sbírky – lyrika školní, má cíl vzdělávací. I v předchozích básních jsme o vzdělávací funkci mluvili, nicméně nyní se jedná čistě o záležitost související se školou – čtení, fronta na oběd, přestávka aj. Byť se jedná o školské záležitosti, R. Malý se snaží obohatit verše o vtip a komickou pointu, s půvabnými ilustracemi Anny Neborové působí odlehčeně, neškolometsky a jejich instruktážní funkce se odsouvá do pozadí.⁷¹

Ačkoli tato část není rozdělena na žádné další podkapitoly, pomyslně si ji rozdělit můžeme, na první část s motivy, jež jsou zmíněny výše (souvisejí s celým školním rokem), na druhou část – abecední, v níž Malý dokáže s vtipem i absurdní pointou uplatnit abecední princip, jehož použití v poezii pro děti často hrozí nebezpečím logopedické otravnosti,⁷² třetí část se zabývá vyjmenovanými slovy.

Nejdříve tedy autor na základě básniček dětem vysvětluje, proč je dobré umět číst, že škola není holubník apod. Samozřejmě opět se jedná o verše humorné s absurdní pointou: (Proč je dobré umět číst? / Abys věděl, co se píše / v denním tisku ptačí říše: / že je v lese málo hnízd. // Proč je dobré umět psát? / Abys mohl napsat psaní: / Koupím hnízda, bez meškání, / a to aspoň padesát.)

Abecední část je uvedena básní, která se jmenuje jak jinak než ABECEDA, která je v této části stěžejní. Abecedu R. Malý přirovnává k vlaku, respektive k jízdě vlakem. Všechna písmena jsou v básni užita popořadě, verše jako (už to frčí, už to jede; pozor, jedeme z kopce; blíží se zatáčka vpravo apod.) slouží k dynamizaci a zpestření. Básnička jistě dopomůže dětem lépe si abecedu zapamatovat, navíc jistě dojde k rozšíření slovní

---

⁷¹ ŠUBRTOVÁ, Milena. Kam až smí smích – recenze. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich..>

⁷² ŠUBRTOVÁ, Milena. Kam až smí smích – recenze. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich..>

zásoby malého čtenáře. Předpokládám, že některá vyskytující se slova budou pro děti nová (např. bambus, ebenové dřevo, fíky).

Na další dvojstraně nalézáme dvou až čtyřverší, kde dochází ke spodobnění litery s tvarem (A je stan. Na zahradě v něm stanují dvě děvčátka, Amálie a Anička. Jejich maminka má strach, aby na ně nespádl, a proto doprostřed přivázala trám.) Nejedná se o klasické básničky, nýbrž o smyslovou metaforu písmena, která je rozváděna v příběh, jenž má dětem ulehčit zapamatování si, jak jednotlivá písmenka vypadají.

Samotné rýmující se verše o jednotlivých písmenkách jsou do cyklu zařazeny taktéž, jsou typické častým výskytem litery, která je v názvu. B (Pod Babetkou v matraci / bydlí čtyři bubáci. / Bu bu bu, / buch buch buch! / Já tam bydlet nebudu.) Autor rovněž zařadil verše ze známých lidových písní, které jsou dětem blízké. J (Jé, jé, jé, jé / co se děje? Prší, prší, / jen se leje. / Ještě že je to jen jako, / jinak by mi zmoklo sako.) U těchto básní tak dohází k častému výskytu aliterace.

Autor na konec této části zařadil i verše o dvojhláskách, předložkách, spojkách, citoslovcích a vyjmenovaných slovech. Knihou je prostoupena evidentní snaha o básně velmi zajímavé, humorné, o spojení nevšedních motivů, a proto se čtenáři nemusí při listování knihou cítit příliš svázaní školními povinnostmi.

Poslední část – lyrika záškolácká zahrnuje básně tematicky nejrozmanitější. Ač by se mohlo zdát, že hlavními protagonisty budou v tomto případě zlobiči, nepořádné děti a záškoláci, není tomu tak. Dle mého názoru se zde nalézají verše o všem, co se děje mimo školu. Pokud nejsou děti ve škole, tráví volný čas všelijakými činnostmi a právě o nich jsou tyto básničky. Ovšem neznamená to, že by R. Malý úplně vynechal didaktický ráz, mezitím co v předešlé části se mu daří nenásilně vstřípnout nové informace, nyní je mnohdy příliš doslovný a didaktičnost tu z některých veršů trčí bez poetického kouzla, které je mohlo spasit před agitační teozitostí (SPRÁVNÁ VÝŽIVA; DĚTI).⁷³

V některých případech se autor opět zaměřil spíše na řeč, hlavně na správnou artikulaci. Básnička TŘIATŘICET SKŘÍTKŮ – o skřítčích padajících z třešně do skleníků pochází z autorova Slabikáře. Je v ní kladen důraz na správnou výslovnost problematické hlásky „Ř“. (Třiatřicet skřítků / přelézalo zídku ./ Dostali chuť na třešně, / vlezli na strom úspěšně./ Třiatřicet skřítků cpe se. / Pozor! Třešní vítr třeše! / Třiatřicet trpaslíků / zřítlo se do skleníku./ Třiatřicet skřítků / sbírá tři sta střípků.)

---

⁷³ŠUBRTOVÁ, Milena. Kam až smí smích – recenze. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich..>

S totožným úmyslem, procvičit si mluvení, byla psána básnička SAFARI (Čáry máry lary fáry / pojedeme na safari. / Fidli, midli, johoho, / zebra loví grizzlyho. /Dingo vrčí na gorilu, / že mu vzala zeli z grilu. / Jenže, když jde o zeli, / ptejte se spíš gazely. /Za geparem želva pádí, / tygr skuhrá, ach to mládí./ Řekni strejdo gibbone, / je to pravda nebo ne?). V tomto případě je kladen důraz na hlásku „R“. Autor se zároveň snaží text ozvláštnit zapojením citoslovcí, zaklínacích formulí či názvů exotických zvířat.

Nonsensevé postupy autor opírá především o zvukovou stránku jazyka. Neustále si pohrává se slovy, zařazuje slovní hříčky, jazykolamy – objevují se v nich výrazy, které jsou obtížně vyslovitelné. Tyto verše poskytují mnoho zábavy, zároveň však slouží jako procvičování a upevňování vyjadřovacích schopností. (TŘIATŘICET SKŘÍTKŮ). Důležitou součástí veršů jsou onomatopoické výrazy. V některých případech se dokonce autor pokouší nastolit komickou situaci pomocí řečových vad či změn výslovnosti, ke které dochází důsledkem onemocnění. Uplatňuje komický efekt onomatopoeie. Příkladem je básnička RÝBA, kdy výslovnost chlapce s rýmou působí velmi vtipně – místo souhlásky „m“ dochází k přeměně na „b“, místo souhlásky „n“ vyslovuje chlapec „d“: (– Babi, já báb rýbu/ Takhle velikou/–Kdes ji chytil?/ Da rybdíce/ Klouzal jseb se s Bodikou/ Potob praskl led/ do bylo to hded.). Podobně žertovná situace vstupuje do popředí v básni SYSLÍ ŘEČ. Autor staví na řečové poruše, jedná se o špatnou výslovnost sykavek, vtipnost básně podtrhují hlavní protagonisté – sysel a osel (sykavky se proto v básni objevují velmi často, což je samozřejmě záměr).

Další příklad básně, v níž je kladen důraz především na jazyk se jmenuje PO STRÁNÍCH SI VÍTR SVIŠTÍ. Plní funkci jazykolamu, zároveň je v ní hojně zastoupena personifikace – autor tak oživuje přírodu a zvířata. (Po stráních si vítr sviští/ z nebes se nám sype sníh/ ve svých skrýších spí si sviští/ občas ze sna slabě piští/ sní si své sny o svištích/ ve stohu se sešli sysli/ co si asi usmyslí? / Nemysleli na nesmysly/ usmyslili si v své mysli/ že si seno nasyslí). Básnička v sobě navíc nese další důležitý rys, který je prostoupen v knize vícekrát – první verš je zároveň názvem básně, jedná se o tzv. incipit.

S naší mateřštinou si autor rovněž pohrává v básni JAK SE PÍŠE HAD?, kde upozorňuje na problematiku psaní koncových hlásek „d“ a „t“: (Povídá had hadu: / Jak se píšem vzadu? / Je tam té, / nebo de? / Dej mi, prosím, radu. / Had hadovi radí: / Když jsme dva, jsme hadi. / Proto se / píšeš s dé. / Ach, to hloupé mládí!). Jde o typický příklad nonsensu, na který se váže poznávací funkce.

Autor chce děti ponaučit, nějaký problematický jev vtipně a nenásilně objasnit, nenápadně do veršů zakamuflovat didaktičnost. Básnička BABÍ LÉTO dětem vysvětluje, co

to babí léto je a proč se mu tak říká (Pošeptej mi, milá babi/ proč se létu říká "babí"?/ Můj ty světe, pročpak asi/ jako já má bílé vlasy/ řekni, dědo, jakpak je to/ opravdu nám stárne léto?/ Tyhle vlasy, milý vnoučku/ utkané jsou od pavoučků).

Podobně je na tom báseň SÝR A SÍRA, kde je upozorňováno na časté chybování v učivu o vyjmenovaných slovech: (Zeptala se síra sýra, / pročpak že je samá díra. / Sýr se smutně pousmál: / „, Protože jsem ementál. / A proč ty jsi, síro, žlutá?“ / „,Protože jsem namíchnutá. / Smějí se mi po kraji, / že je ve mně měkké i.“).

Onomatopoické výrazy se vyskytují především v lyrice školní a záškolácké. Nejčastěji v básních o jednotlivých písmenech abecedy (Bubnují si na buben, / copak mají za lubem? / Buch buch buch, / bác bác bác! Rádi by jí dali pac.) nebo (Vrána ráno jása: / „, To je krá- krá- krása!“).

R. Malý se tedy představuje i jako autor, který umí těžít z bohatství mateřského jazyka a invenčně si s ním pohrávat. Některé verše prozrazují spřízněnost s poezií Emanuela Frynty (například Syslí řeč, Jak se píše had?, Sýr a síra), na něhož Malý navazuje svou schopností objevovat v jazyce nečekaná dobrodružství.⁷⁴

V každé části knihy se sem tam objeví několik hádanek (včetně odpovědí), jejichž cílem je s největší pravděpodobností zpestření knihy. Děti mají hádanky rádi, představují jistou formu zábavy, zároveň je však hádanky nutí přemýšlet, kombinovat a třídit své znalosti či poznatky.

Jedná se velmi pěknou, originální knihu, nejvíce oceňuji autorův nadčasový přístup a vnímání dětského světa.

4.2.2 Listonoš vítr

Ústředními motivy této sbírky podzimních veršů jsou kaštiny, padající listí, vítr, chlad či dýně. Autor tak opět dokazuje svou náklonnost k podzimu a všemu, co k tomuto ročnímu období patří. Básničky jsou určené dospělým i dětem, přesněji babičkám a dětem, na což upozorňují úvodní strany knihy, zejména poetická předmluva, jejíž autorkou je Bohumila Grögerová.

První část – co mi šeptal (v olomouckých parcích na podzim roku 2009) je komunikačně přístupnější, a také mnohem více prostoupena nonsensovou poetikou. Obsahuje dvanáct básní, každá má svůj název, rovněž jsou pro tuto část typické rozmanité

---

⁷⁴ ŠUBRTOVÁ, Milena. Kam až smí smích – recenze. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich..>

motivy, metrické systémy a různé typy rýmů (např. přerývaný, obkročný). V druhé polovině knihy – a co přinesl (do městečka Treuenbrietzen na podzim roku 2008) nalézáme básně interpretačně složitější, nemají název, jsou pravidelné metrem i rýmem, dokonce mají téměř ve všech případech stejného protagonistu, kterým je Listonoš vítr.

Velký podíl na kvalitě sbírky má ilustrátor Pavel Čech, který se věnuje kresbám pro děti předškolního a mladšího školního věku. Malby čtenáře doslova pohltí, obvykle se jedná o ilustrace přes celou stránku. Jsou velmi tematické, vztahující se k podzimu, zároveň v sobě skrývají určité kouzlo, tajemno a velmi dobře se doplňují s verši Radka Malého, protože dohromady tvoří obrazy nebo spíše hádanky určené k luštění a jsou výzvou k hledání tajemství pod jejich povrchem. Ilustrace tak hodnotím jako velmi líbivé, pro děti nesmírně poutavé, neotřelé, někdy skoro až strašidelné, avšak to k vykreslení podzimní mlhavé a škaredé atmosféry patří. Celostránkové ilustrace P. Čecha se elegantně rozpouštějí v barevných kreacích a na obrázcích se občas mihne listonoš, hlídač v parku nebo – nejčastěji – vlídná karikatura Radka Malého jako tatínka, který odložil na chvíli přísnost vysokoškolského učitele a nechal fantazii splynout s duší dítěte, kterému dělá společníka.⁷⁵

Sbírku otevírá báseň ZAKLÍNÁNÍ STARÉ, ve které nacházíme nonsensovou aktualizaci lidových říkadel. Básnička se neobjevuje poprvé, velmi často bývá zařazována do dětských učebnic a čítanek. (Zamykám, zamykám les, / aby sem nikdo nevlez! / Vleze-li sem bába, / ať je z ní žába. / Vleze-li sem dědek, / ať je z něj dudek. / Vleze-li sem panna, / ať je z ní srna. / Vleze-li sem mládenec, / ať je z něj mravenec.) Důvod zařazení této lidové říkanky se objasní později, když bude naopak otvírán, otvírán les, protože dnes bude ples!⁷⁶ Mezitímco v dětských čítančkách bývá básnička doprovázena malbami zvířat a všech dalších postav, které v básničce vystupují, P. Čech svou práci tentokrát pojal jinak, namaloval pouze les s klíčovou dírkou, za což se mu dostává značné pochvaly. Malba dotváří tajemnou atmosféru, slovo „zaklínání“, objevující se v názvu, s malbou krásně koresponduje, evokuje ve čtenářích něco tajemného, záhadného, zároveň může působit na dětskou zvědavost a probouzet chuť objevovat skrytá tajemství.

Zaklínání staré není jediným zaklínáním, které ve sbírce najdeme. Následují Zaklínání psí, Zaklínání kočičí nebo velmi zdařilé ZAKLÍNÁNÍ DUŠIČKOVÉ.

---

⁷⁵ VELIČKOVÁ, Helena. Listonoš vítr šeptá verše dětem (Radek Malý). Krok. 2011. Roč. 8. Č. 2. S. 36. ISSN: 1214-6420.

⁷⁶ ADAMOVIČ, Bohumila. Listonoš vítr – recenze. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich..>

Dušičky – podzimní svátek, díky němuž lidé vzpomínají na zesulé, zapalují svíčky. Básnička oplývá nostalgií, záhadností, všechny hřbitovy se rozsvěcují a v mlze či tmě tančí stovky plamínků, jsou zářícími hvězdami v tomto temném prostředí. (Je dušiček a je jich moc / a z toho prýští jejich moc. / Světýlka svíček svítí tmou, / mlhavou tmou jdou za tebou.) Některé autorovy verše, třeba právě zaklínání, doslova vybízejí rodiče – nebo spíše babičky a žádají je o pomoc s interpretací. Babičky jsou vnímané jako reprezentanty dospělých, jsou nositelkami lidové moudrosti, vypráví dětem pohádky a vysvětlují vše, čemu vnoučata nerozumí. Pro dětského recipienta jsou verše náročné, role dospělého je tak velmi důležitá. Tato skutečnost se samozřejmě ještě více týká veršů v druhé polovině sbírky.

Básnička ČAROVÁNÍ se od ostatních liší z aspektu zvukového, nerýmuje se. Menší čtenáři se proto mohou dotazovat, zda se vůbec jedná o poezii. Avšak je psána ve verších, což je typická vlastnost poezie. Dále můžeme na básničce demonstrovat, že každá báseň se nemusí rýmovat a že nemusí „o něčem být“ (nemusí v ní být schován děj), básnička může být jen tak, o pocitech, popřípadě v ní může být schované zaklínadlo – stačí jen ztichnout a poslouchat. (Obejdi třikrát starý strom / nevyslov hlásku / on promluví / řečí vran a hlasem stinky / slimáčí řečí / jazykem stromů / Obejdi třikrát starý buk / zleva a zprava a neptej se na nic / on odpoví.) V případě této básně bude zřejmě potřeba dětem vysvětlit spojení „hlas stinky“.

Typický opak představuje báseň PATÁLIE S DÝNÍ (děj je zřejmý) – kluci ukradnou dýni a snaží se ji na trhu prodat, prohřešek pro dnešní dobu velmi neobvyklý. Básník jakoby na chvíli zapomněl na podzimní vítr, deštníky či mlhu a zařadil mravoučné verše, i když s dýněmi, které jsou symbolem podzimu. Otázka je, zda melancholie, která je prostoupena celou knihou, je touto básní narušena záměrně, zda děti potěší, bude je bavit, nebo naopak čtenáři pocítí lehkou didaktičnost a přednost dají jiným veršům. (Čtyři kluci výtržníci, / nečestní a líní, / prodávali na tržnici / ukradenou dýni. / „Kupte, paní, není drahá! / Za pět korun kilo!“ / Jenže se jim strhla váha. / Těch kil totiž bylo... / Pak se kluci pohádali, / za kolik ji prodat, / až ji vůbec neprodali. / Tak co k tomu dodat? / Možná tohle: museli ji / večer domů koulet, / hekají a teskně vyjí / a jsou samá boule.)

Odlišná je i báseň s netypickým názvem 2. ŘÍJNA ROKU 1997. Krom časového údaje (v ostatních verších se autor o přesném čase nezmiňuje), je zjevná epičnost, příběhovitost.

2. října roku 1997
v 10 hodin 27 minut letního času
vešla do parku hlava
početné a uznávané rodiny,
vážený muž v nejlepších letech.

Opatrně a důkladně se rozhlédl,
a protože i myslel, že je sám,
zahodil klobouk a utíkal.

Uličník lozil po stromech.
Výtržník rval jim vlasy.
Vandal čmáral barevnými křídami.
po trávnicích a po cestičkách:
lijáky listí lip,
lijáky listí lísek,
lijáky listí,
lijáky listí.

V 10 hodin 34 minut
ten dobrý muž slezl ze stromů,
vyhledal klobouk a hůlčičku,
opatrně a důkladně se rozhlédl
a důstojnou rozvážnou chůzí
opustil park.

My ho však viděli
ukrytí v kmenech
v sochách a v hradbách
maminky, caparti,
bezdomovci a babičky,
my všichni, kteří
jsme v parku
hledali kaštany.

Kaššššštany.

Máššššššššššššš?

Ššš šššššš šššš ššššš?

Opět stejně jako u ČAROVÁNÍ chybí rým. V hojném počtu jsou zastoupeny básnické figury, objevuje se anafora a aliterace. Obraz lijáky listí lip je esteticky krásný, strhává k sobě pozornost jednak po stránce sémantické, jednak po stránce zvukové. R. Malý nepíše padá listí, nýbrž lije listí, tím je vyjádřena i představa intenzity – prudkého spádu a možná i šustění takového deště. Na eufonii obrazu se podílí aliterace. Již samotná grafická stránka (opakování veršů pod sebou) může evokovat představu takového deště (padajícího listí). Poslední verše jsou zvukomalebné. Zesílené „š“ navozuje auditivní představy, zvuky podzimní přírody (šumění, šustění, svištění atp.).

Úvodní dva verše jsou zajímavé, jsou psané v jiném stylu, než čtenář od lyriky očekává, jsou tedy ozvláštňené po stránce stylistické. V dalších verších se dozvídáme, že do parku vstupuje nějaký vážený muž, a právě na atribut prestižního společenského postavení je jeho figura redukována, je v ní potlačena lidská přirozenost, navenek se dere maska. Člověk, který je ostatními ctěný, se někdy musí přizpůsobovat svému okolí a jeho normám na svou osobu, neustále se musí kontrolovat. Takový člověk se zřejmě příliš nesměje, pořád je vážný, důstojný, sešněrovaný. Ne náhodou se ve verších objevuje synekdocha – do parku nevstupuje v první řadě muž, ale hlava rodiny. Je to člověk, který je donucen racionalitu nadřazovat nad své emoce, nad spontánní prožitky. I když touží po volnosti a přirozenosti, musí se neustále kontrolovat. V momentu, kdy si pán myslí, že není kontrolován, že je konečně svoboděn, probudí se v něm duše malého kluka, který leze po stromech – po lípách, lískách, třese jejich větvemi, až listí padá.

Po sedmi šťastných minutách se muž vrací do své role váženého a důstojného občana. Pro děti nebo pro bezdomovce, jimž je volnost a bezprostřednost vlastní, muselo být mužovo počínání čistým zjevením.

První dva verše nevystihují atmosféru přírody, ale atmosféru, v níž žije člověk, který do parku vstupuje, který s jeho volností (s padajícím listím) ostře kontrastuje – zřejmě důvod, proč Radek Malý na chvíli zapomněl na rýmy a pravidelné verše.

Básnické figury jsou součástí mnohých básní, nejsou to pouze ty, které se vyskytují v předchozích verších, rovněž nalézáme apoziopoezi (Kdo si na něm ustele, / asi neusne...)

a elipsu – nejčastěji elipsu sloves (na povrchu pichlavý, / uvnitř hladivý...). Tyto vybrané verše pochází z básničky CO JE TO?, která je hádankou. (Je to ježek zelený, / ale kaktus ne! / Kdo si na něm ustele, / asi neusne.../ Ale kdo ho otevře, / ten se podíví: / na povrchu pichlavý, / uvnitř hladivý...) Odpověď na hádanku je zřejmá, ale pokud by náhodou čtenář neuhádl, ilustrace napoví. Radek Malý do svých knih velmi rád hádanky zařazuje. Jsou u dětí oblíbené, mohou působit jako zpestření. Mnoho se jich kupříkladu objevuje ve sbírce Kam až smí smích.

Na mnoha místech autor kouzlí se slovy, vytváří originální metafory, objevuje se jazyková komika, nacházíme kalambúry atp. Tyto jevy obsahuje báseň LISTŮPÁD (list / upad / zakopl o vánek/ bloudí mlhou, hledá / kde v poklidu se zetlí / list dopad / pomýšlí na spánek / usnout mu však nedá / vítr metařovy metly / už unavený, ještě zkouší tanec / pak sbalí ranec / a to / je konec). Básnička uzavírá první část knihy, zároveň i její obsah mluví o konci, unavených padajících listech, zakončujících svou úlohu. Zde nacházíme nonsensové obrazy spojené s aluzí na folklórní poetiku (ranec-konec).

Kalambúr je též součástí básně ŠEL PARKEM PÁN (Nebyl to hrabě, neměl ani hrabě).

Básničky v druhé polovině knihy se opět odehrávají za deštivého a větrného počasí v parku, v lese, na domovních střeších a zídkách. Provází nás všudypřítomný listonoš vítr. Promlouvá k čtenářům již v předmluvě: „Jsem listonoš vítr a roznáším poštu po celém světě. Odletíme spolu a já tě odevzdám na správné adrese. Uvidíš kus naší krásné země. Vždyť jsi byl dosud jen zavřený v šuplíku!“⁷⁷ Listonoš vítr nosí listy, doručuje dopisy, zároveň zastává funkci lyrického mluvčího, který rozmlouvá se svým čtenářem – vítr je často personifikován (už listy stihl vysypat, do každé louže, každé kašny.)⁷⁸

Autor nezapomíná na lidové zvyky, podzimní tradice a dětské radovánky – pouštění draků, nosy z javorů, pálení listů... (*Listí se páli. Někde v dáli / den šera už má nalito. / Tady by listonoše hnali! / Páli se listy. Voní to.*) Někdy jsou důležité motivy jasně viditelné, jindy je nutné číst tzv. mezi řádky – o nutnosti interpretace ze strany vyspělejšího čtenáře jsme již mluvili, zejména verše v druhé polovině knihy vybízí rodiče aktivně se zapojit do četby. Uveďme si příklad – báseň, v níž je schované přísloví: Lepší vrabec v hrsti, nežli holub na střeše – tedy je lepší mít málo, ale jisté, nežli mnoho, ale nejisté. Myslím, že většina dětských čtenářů v tomto případě nedokáže bez pomoci zkušenějšího dospělého s básní správně

⁷⁷ MALÝ, Radek. *Listonoš vítr*. Praha: Albatros, 2011.

⁷⁸ MALÝ, Radek. *Listonoš vítr*. Praha: Albatros, 2011.

komunikovat. (Zubaté slunce zebou prsty, / pán bafá, ale nekřeše / a vrabčáci se choulí v hrsti / a holubové na střeše.)

Nevyzpytatelnost podzimu se promítá do veršů: (Listonoš vítr běhá bosý / a posmívá se metařům / a z javorů se nosí nosy / a smutný je, kdo nemá domů. / Lodičky kloužou po hladině / v bláznivém vodním závodu. / A jestli která pohladí mě, / až dopluje, až za vodu?) Krom dalšího kalambúru (a z javorů se nosí nosy) si zde můžeme všimnout určitého slovního kontrastu (listonoš x nemá dům).

Většina básní působí spíše truchlivě. Podzim sám o sobě není vyloženě veselým ročním obdobím. Stromy jsou sice plné barevných listů, avšak i ty opadají a stromy zůstanou holé. Melancholie se v druhé části knihy objevuje znatelněji, R. Malý napsal verše na první pohled mnohem smutnější. (Listonoš vítr nosí listy, / jež adresáta nemají, / a tak je chytám... přečíst místy / se dají, místy nedají...). Obraz básně je vystavěný na paralele - vzájemné podobnosti mezi listonošem a větrem – oba roznáší listy. Listonoš cíleně doručuje dopisy (mají adresáta), je to jeho zaměstnání. Vítr rozfoukává listy ze stromů na všechny strany, je to jeho povaha – vlastnosti jednoho se přenášejí na vlastnosti druhého. Listy sice nemají konkrétního adresáta, avšak každý, kdo prochází podzimní alejí, v nich může číst.

Verše vyžadují hluboké vnímání a vcítění se, nelze říci, že by autor tvořil vyloženě, pouze a jen smutné básničky, naopak nechává čtenáře zamyslet se, odemknout tajemství podzimu, protože i smutný podzim může být přece krásný. (Na zídkách kočky. Hledí z výšky / na prázdné mokré ulice. / Jak bráško, poznáš z téhle knížky, / zda škrábne, či se tulit chce?)

Mezitímco v části první si větřík jen tak s listím pohrával, rozhazoval kaštiny, nyní se vítr znatelněji rozfoukal, blíží se zima. (Listonoš vítr ze své brašny už listy stihl vysypat / do každé louže, každé kašny. / Tak čtete si...pak běžte spát. / Pojedem spolu celou zimou / na oslíkovi ty a já, / budeme zpívat o podzimu / a dojedem až do jara). Rovněž i zde nacházíme koloběh ročních období, kdy autor dává najevo, že podzimem ani zimou nic nekončí, jedná se o skutečnost naprosto přirozenou.

Sbírku hodnotím jako velmi zdařilou, zvláště konjunktura básní s tajuplným podkresem P. Čecha přidává na kvalitě. Propojit městskou atmosféru se světem přírody se Radku Malému náramně vydařilo. Myslím si, že knihu lze číst v téměř každém věku, někoho uchvátí již několikrát zmíněné vizuální rekonstrukce podzimních motivů, někoho samotné básně a hledání stále nových a nových obsahů.

4.3 Jan Vodňanský (1941)

„Děti jsou úžasné zdroje inspirace. Jejich obrovská výhoda je, že přicházejí stále nové a nové. Například písničku Když jde malý bobr spát zpívají děti mnoha generací. Složili jsme ji v šedesátých letech s Petrem doslova přes noc na přání jedné malé posluchačky rozhlasu, která potkala živého bobra.“⁷⁹

Jan Vodňanský

Hudebník, písničkář, původně strojní inženýr a filosof. Vodňanského počáteční tvorba byla věnována spíše starším recipientům. Když ale podepsal Chartu 77, nesměl veřejně vystupovat v pořadech pro dospělé, a tak začal psát písně a knihy pro děti. Vždy obdivoval Jiřího Voskovce a Jana Wericha, především pro jejich mistrovství, názory na realitu.

Umělecky nejúspěšnější etapa autorova života započala, když ho Petr Skoumal⁸⁰ přivedl do Pražského činoherního klubu. Již před tím se znali několik let, dohromady je mimo jiné svedl obdiv pro poezii Pavla Šruta. V roce 1969 společně připravili představení S úsměvem Idiota. S odkazem na texty, jimiž reagovali na politickou situaci, režim jejich tvorbu r. 1973 zakázal.

Společně intenzivně vytvářeli nový repertoár, v každé době je provázela hravost a snaha o neustálou inovaci a tvůrčí aktualizaci starších představení, syntézu toho, co za léta plodné spolupráce složili.

J. Vodňanský se dokáže na svět dívat dětskýma očima, pomocí slovních hříček, absurdit, popisovat nejrůznější skutečnosti, které člověka obklopují. Poezie Jana Vodňanského se vyznačuje mísením různých prvků, které míří ke zjištění, že známé předměty z okolního světa mohou být zajímavé.⁸¹ Velmi často se jedná o rytmické verše, pro děti snadno zapamatovatelné, naplňující dětskou potřebu lyrické příběhovosti, poetickou hravost založenou na eufonii se zábavným prvkem včetně ironické sebeprojekce.⁸² První sbírky pro děti Šlo povídko na vandr (1975), Hádala se parapлата (1985) rozvíjí obyčejné

⁷⁹ Jan Vodňanský: Malého bobra mi zpívají vnuci k narozeninám. Poslední změna: 13.8. 2015. Dostupné z: http://www.denik.cz/ostatni_kultura/jan-vodnansky-maleho-bobra-mi-zpivaji-vnuci-k-narozeninam

⁸⁰ Petr Skoumal (1938 – 2014), skladatel a textař, nejvýznamnější je jeho filmová, televizní a večerníčková tvorba (Jára Cimrman ležící, spící, Bob a bobek, A je to...). S Vodňanským se znali a intenzivně pracovali přes 50 let.

⁸¹ URBANOVÁ, Svatava – ROŠOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 19.

⁸² Tamtéž s. 19.

i neobyčejné motivy, motivy známé z pohádek a rozvádí je do lidsky blízké a důvěrné rodinné roviny.⁸³

I po roce 1989 se autor angažoval v čem?, navazoval na svou již zavedenou poetiku, kromě tvorby pro dospělé tvořil dětské knihy s humorně výchovnou tematikou, leporela a písňe pro nejmenší – *Když jde malý bobr spát* (1994). Též vystupoval v pořadech pro děti.

V roce 2013 vyšla kniha *Jan Vodňanský dětem*, výběr nejoblíbenějších dětských básniček a písniček. Ilustrace se ujala Ladislava Pechová, která svými obrázky podtrhla nápaditost, kreativitu a vtipnost celé sbírky.

4.3.1 Kampak chodí labutě

Kampak chodí labutě – zřejmě nejvýraznější sbírka Jana Vodňanského, vydaná v roce 1999. Ilustrace Aloise Mikulky, které často zaobírají široký knižní prostor, utvářejí spolu s básničkami harmonizující tvář sbírky. Básničky především o zvířátkách, ale také lidech, sportu, sněhulácích, klaunech nebo třeba strašidlech jsou určeny především malým dětem, které si jistě tuto knihu oblíbí – jednak díky doprovodným ilustracím, jednak díky zapamatovatelnosti rytmických veršů.

Jan Vodňanský ve sbírce rozvíjí originální druh intelektuálního humoru, který spolu s melodickým charakterem a jazykovými kalambúry právem zařazujeme k povedeným nonsensovým sbírkám, byť se za ni autorovi takového uznání jako za díla předchozí nedostalo. V básních objevujeme jazykovou hru, především se zvukovou stránkou slova, směřující k záměrné oscilaci mezi estetickou hodnotou a banalitou, uměleckou vytříbeností a diletantismem, zejména v představových asociacích a rýmových spojkách.⁸⁴

Čtyřicet šest básní, jež se ve sbírce *Kampak chodí labutě* nacházejí, jsou vystavěny především na jednoduchých motivech – postavy zvířat, která jsou velmi často zlidšťována, tvoří asi nejširší skupinu říkanek.

Rytmizace básní je vystavěna především na rýmujících se po sobě jdoucích verších, kromě sdruženého rýmu se velmi často vyskytuje rým střídavý. Velmi ojediněle nalezneme rým přerývavý, tedy takový, v němž se rýmují pouze sudé verše. Tento rým je kupříkladu zařazen v první, druhé a předposlední sloce básně *POZVÁNKA DO CIRKUSU*: (Už je tady cirkus / A bude nabyto / Barevnými světly / Září šapitó / Cirkus...cirkus...cirkus... / A je to

---

⁸³ URBANOVÁ, Svatava – ROISOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 19.

⁸⁴ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 193.

nádhera / Přichází pan krotitel / A jeho příšera...). Rytmizace básní krom přerývaného rýmu docíleno metrem (v lichých verších se opakují tři trocheje, v sudých verších trochej a daktyl – s tím, že v některých verších je před trochejem anakruze⁸⁵).

Básně jsou krátké i dlouhé, některé spíše než jako básničky působí pouze jako autorovy myšlenky a poznámky, které si během života zapsal, třeba VZDUCHEM LETÍ LETADLO: (Vzduchem letí letadlo / Boeing Boeing Boeing! / Aby na mě nepadlo/ bojím...bojím...bojím). Jde opět především o jazykový nonsens, slovní hru. V tomto případě lze za jistou zvláštnost považovat kontrastní užití velkých a malých písmen ve slovech Boeing x bojím.

Jiné básně, například KLAUN BUBLIFUK, V NOVÉM STRAŠECÍ, BÁBINA BUBLANINA, jsou naopak obsáhlejší a vytvářejí skoro až poutavý příběh. Rámování obrazů, rytmizace veršů je dosaženo též za pomoci opakovacích figur, avšak tyto jevy nalézáme i v kratších říkadlech. Nejčastěji se opakují slova na začátku verše, popřípadě verše celé. KOLEDA DO LEGA: (Koleda koleda do lega / Koleda koleda z lega / Zpívá ji s kolegou kolega / Lego je kouzlo i věda / Koledu zná celý Legoland / Zpíváme nad novým legem/ Stavíme si z něho za moment/ Město se stromy a s nebem...). Autor si v této básni pohrává nejen se slovy, ale také se samotnými hláskami, všimněme si zjevně kladeného důrazu na opakování a střídání hlásek „d“ a „g“.

Osobitý rys v básních naznačují mimo obsahu samotného především otázky. Jejich užití je v básních časté. Otázky jsou někdy součástí názvu, jindy se vyskytují uvnitř básně: (Když má svatbu sněhulák / Usmívá se do oblak / Vločka vločku k zemi láká / Tvoří vlečku sněhuláka / Sněhuláka...? To přece né / Sněhulky s ním zasnoubené / Sněhulky ta vlečka je / Rampouch jim k tomu zahraje...). Kromě otázek jsou v textu časté pomlčky naznačující obvykle přestávku v řeči: (Co se děje – venku leje / Každá louka pookřeje / Vodo vodo kampak jdeš / Koloběhem omládneš...). Pomocí tří teček (výpustky) autor poměrně často ve sbírce naznačuje zřejmě přerývanou řeč nebo nedokončenou výpověď s nádechem tajemství.

Zajímavostí dále je, že autor neužívá žádná interpunkční znaménka na konci veršů (výjimkou jsou verše zakončené otázkou), ale každý nový verš začíná velkým písmenem.

Název sbírky KAMPAK CHODÍ LABUTĚ nese také úvodní básnička, netřeba tak hledat širší souvislost s dalšími básněmi, nicméně název napovídá, že důležitou roli budou hrát zvířecí postavy. Spojení „kampak chodí labutě“ je zároveň spíše otázkou k zamyšlení,

---

⁸⁵ Anakruze – rytmicky nedůrazný začátek verše, předrážka.

na kterou dostane malý čtenář odpověď v autorově stejnojmenné básni. Otázky jsou jako název básně zařazeny nejednou – PROČ MÁ KLAVÍR PEDÁLY, KDO SE PO KOM OPIČÍ.

Básnický jazyk je samozřejmě přizpůsoben těm nejmenším recipientům, ve vysoké míře jsou zastoupena slova kladně citově zabarvená (svačinka, věžičky, pejsek, taneček, hlavička), zrovna tak ale nalézáme záporně citově zabarvené výrazy (dřepět), i když v daleko menším počtu. V básni SLEČNY ŘEPY nacházíme oba tyto jevy, i když využití slova „dřepět“ je v tomto případě motivované eufonií a rýmem: (Na boběčku tiše dřepí / V řepném poli slečny řepy / Hlavičku si kryjí natí / A tak zvolna cukernatí / Už se těší do zajetí / Do pusinky mlsných dětí / Kterou loudí na mámě / Posezení v cukrárně / Lidem totiž rozum vnukl / Že je z řepy dobrý cukr / Když jich sklídí plnou káru / Vezou je do cukrovaru.)

Ve sbírce si na své přijdou dívky i chlapci. Některé básničky již svým názvem napoví, zda budou mít větší úspěch u chlapců či dívek. Mezitímco u děvčat zřejmě zabodují říkanky o kočkách, koních a bublanině, chlapci si jistě přijdou na své v básničkách o vesmíru, hokeji či fotbale. Právě fotbal je zastoupen ve dvou básních ODRÁŽEJ SE MIČUDO a VELKOU K BRÁNĚ MALOU DOMŮ, kdy autor zjevně využívá ustálená spojení, básně tak předpokládají jistý zájem o daný sport a znalost příslušného slangu: Velkou k bráně / Malou domů / Přihráváme / Víme komu / Co je doma / To je doma / Střílíš jako Maradona / Malou domů / Velkou k bráně / Ukaž tátovi / A mámě / Jak se čutá / Do míče / Potěš svoje / Rodiče.) To, že spojení „malá domů“, znamená přihrání míče zpět vlastnímu brankáři, velmi často netuší ani dospělí jedinci, pokud to zrovna nejsou fotbaloví fanoušci.

Dále si všimněme užití slov, která se dnes užívají zřídka (mičuda, čutat). Malí čtenáři tak mají možnost zabrousit do doby svých rodičů a trochu si rozšířit slovní zásobu. Jsem přesvědčena, že dnešní malé děti užívají spojení „hrát fotbal“ nebo „jít si kopat“, nikoli „jít čutat“, stejně tak jako si s sebou berou míč, popřípadě balón, nikoli mičudu.

U rozšiřování slovní zásoby ještě chvíli zůstaneme, protože další součástí básní jsou cizí slova (penalta, šapitó, pyramida, akvabela aj.). Cizí slova se nevyskytují zdaleka ve všech básních, spíše se jich více nachází v jedné konkrétní říkance. Zařazení těchto slov je dle mého názoru zcela adekvátní. Autor vybral taková slova, která jsou v normě, jejich znalost není vůbec na škodu, navíc u řady z nich dítě ani nepocítí, že jde o nějaké zvláštní slovo, protože řada z nich se v běžné mluvě čteně užívá. Nenarazila jsem tedy na žádné cizí slovo, jehož případná znalost by byla pro dítě nadbytečná. Nejvíce cizích slov skýtá zmíněná báseň POZVÁNKA DO CIRKUSU.

Mezi klady básnické sbírky patří rozhodně její zvukomalba, autor vyjadřuje nejen zvuky, ale i citové či smyslové pohnutky pomocí citoslovcí: (Bábina bublanina / Je jedno velké „Mňam“/ Přece ji nesním sama / Přece ji nesním sám.)

Téma básní bylo už několikrát naznačeno. Hlavními hrdiny jsou nejčastěji zvířátka, popřípadě celá zvířecí rodina (labuť s labuťátky, bobři, kočičí smečka), lidé (kosmonauti, sportovci), popřípadě nadpřirozené a pohádkové bytosti (perníková princezna, dračice, princ Bajaja, skřítkové). Avšak autor se zaměřil i na mnohem prostší témata – například v básni HRNEC PANA PAPINA popisuje dětem, jak vlastně tento hrnec, běžně označovaný jako „papiňák“, funguje.

Některé básně mají výchovný charakter. Při četbě básně BOBŘÍ DEN si leckdo jistě vzpomene na píseň autorské dvojce J. Vodňanský, P. Skoumal - Když jde malý bobr spát. Nejen kvůli bobrům, ale také díky didaktickému obsahu, protože básnička taktéž říká, jak by se děti měly chovat, na co by neměly nezapomenout: (Už je ráno už je den / Bobr buší na buben / Někdo by se snad i lek / Bobři vstanou z postýlek / Jak je zvykem mezi tvory / Leze každý ze své nory / Rozevíčkou den začíná / Cvičí bobří rodina...).

Podobně v básni VSTÁVÁNÍ. I přesto, že tato báseň nemá zvířecího hlavního hrdinu, tím je tady budík a sluníčko, popřípadě sám malý čtenář, který by se měl s obsahem říkanky zřejmě ztotožnit: (Budík zvoní – budík skáče / Budík umí budit spáče / Do školy školky i jeslí / Volá na ně... „Už se nespí“ / Sluníčko už taky vstalo / Aby s nimi posnídalo / Aby se jim chtělo ven / Končí noc – a je tu den).

Rytmus autorových veršů je nepřehlédnutelný, některé básni si dokonce říkají o pohybová cvičení, která mohou děti následně předvádět na besídkách nebo se jimi jen tak bavit. Tento rys je nejlépe vsazen do básně POSKOK SEM A POSKOK TAM: (Poskok sem a poskok tam / Vzpaž a upaž... tleskni / V rytmu hraném na tamtam / Buďme všichni přesní / Poskok tam a poskok sem / Lenošit se nesmí / Poklus rovnou za nosem / A pak sebou pleskni / Kdo si s chutí zacvičí / Při hudbě a v rytmu / Ten si nervy neničí / Však se taky chytne / Na čtyři i na dvě doby / Tak se cvičí aerobik) V melodičnosti vidím velký přínos, děti milují zpívání, tanec, hudební pohádky apod., a proto si myslím, že tato básnička může patřit mezi nejoblíbenější v celé knize.

V dalších básních se dětem odtajní zajímavosti o egyptské poušti (VELDBLOUD), jaká zvířátka se pojí s Chuchlí (CO SE STALO V CHUCHLI) nebo co je to lokotka (LOKOTKA). Veškeré básně srší novými informacemi, které jsou dětem podávány nenucenou formou, často velmi vtipně.

Jedna z nejvtipnějších a zároveň nejdelších básní ve sbírce se jmenuje SLUŠNĚ VYCHOVANÁ SLEČNA VELRYBA, ve které se děti ponoří do podmořského světa a zjistí, kolik neznámých živočichů pod vodní hladinou žije: (Slušně vychovaná slečna velryba / Se žralokem zásadně se nelíbá / Nelaškuje s elektrickým rejnokem / Ani s vorvaněm v tanečku divokém / To by byla brzy pěkně vorvaná / Bez ploutvů a bez nálady vydaná / Náladám všech možných vodních bestíí / Platýsů a chobotnic a sépií...). Na vtipnosti básně se zejména podílí opět autorova hra se slovy (vorvaň – vorvaná), expresiva (laškovat) a sdružený rým.

Poetická hravost Jana Vodňanského je velmi povedená. Skloubit inteligentní humor, snahu o rozvoj intelektu, hravost, rozvernost tak, aby malí čtenáři danou literaturu přijali a stala se jejich oblíbenou, není jednoduché, avšak mám dojem, že ve sbírce Kampak chodí labutě je vše zmíněné nenásilně propojeno. Třešničkou na dortu jsou barvitě ilustrace, které svou rozmanitostí a mnohotvárností čtenářům dopomáhají utvářet si představu o jednotlivých verších, slokách a nakonec celých básních.

4.4 Jiří Weinberger (1946)

„Musím se přiznat, že já ten termín nonsens příliš nemiluji. Mě se nelíbí ta škatulka, do které to tím padá, protože je v rozporu s mou zkušeností. Nonsens používám, spíš než aby byl cílem. Používám ho k tomu, abych se chránil před stereotypem. Nonsens je záležitost zážitku, nebo chceme-li fyziologie. Když budeme číst ty statě, tak tam se o zážitku moc nemluví. Tam se mluví o hříčkách a kombinatorice a já nevím co všechno, a když není zážitek, není nic. A není pravda, že nonsens je nic. Nonsens je ten zážitek.“⁸⁶

(Jiří Weinberger)

Básník, textař písní, esejista, matematik J. Weinberger zaujímá mezi autory nonsensové poezie 90. let výjimečnou pozici, protože se začal umělecky angažovat teprve v polovině 90. let. Začal tvořit hravé verše určené dětskému čtenáři, které si doslova obvykle říkají o zhudebnění.

Vystudoval na Univerzitě Karlově matematickou statistiku, tomuto oboru se věnuje dodnes. Jeho odborná díla jsou vydávána nejen v České republice, ale také v zahraničí. I přesto, že je převážně matematikem, jeho velkou zálibou je umění a literatura. Spolu s M. Víchem⁸⁷ stvořili hudebně-poetická vystoupení, kabaretní pásma.

Kromě psaní se věnuje překladatelské činnosti. Spolu s Věrou Bořkovcovou vybral a přeložil nonsensové básně O. Nashe. Sama V. Bořkovcová popisuje Nashovu tvorbu pro překládání jako příliš důmyslnou a jedinečnou, ovšem domnívá se, že J. Weinberger je schopen uvažovat a tvořit obdobně jako tento americký básník.⁸⁸ Ostatně Weinbergerův dokonalý cit pro jazyk si můžeme ověřit právě v knize „Kdyby uměl Ogden česky“.

V letech 1995 – 1996 vydal dvě úspěšné sbírky básniček pro děti – Povídá pondělí úterku (1995), Ach ty plachty, kde je mám? (1996). Těmito díly výrazně přispěl k překonání stagnace soudobé poezie pro děti, protože nonsensovou poetiku svých sbírek, vesměs adresovaných věkově univerzálnímu čtenáři, obohatil o reflexi, epickou konstrukci a zejména o postmoderní synkrezi různých literárních žánrů a druhů umění: slovesného,

---

⁸⁶ FALTÝNEK, Vilém. Nonsens není "nic", nonsens je zážitek, říká Jiří Weinberger. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=nonsens>

⁸⁷ Michal Vích je známou osobností na poli filmové hudby (Kouř, Pražská pětka, Co chytneš v žitě aj.) Řada Weinbergerových básnických textů je zhudebněná právě M. Víchem a stala základem improvizovaných kabaretních pásem.

⁸⁸ NASH, Ogden. *Kdyby Ogden uměl česky / What if Ogden could speak Czech*. Praha: Baronet, 2006, obálka knihy.

dramatického, výtvarného a hudebního, umocňující recipientův smyslový a emocionálně - estetický zážitek.⁸⁹

Inspirací pro jeho prvotinu byla tvorba Edwarda Leara, poetikou je však nejvíce spřízněn s verši Ogdena Nashe. V českém básnickém kontextu má pak nejbližší k poetice E. Frynty.⁹⁰

Na první dvě knihy navazuje sbírka *Kroky po krách* (2000), která je opět typická autorovým nadáním pro hru s jazykem. Někdy se jedná o velmi krátká rčení, jindy o dlouhé básně. Sbíрка, byť formálně stále zakotvena v nonsensu, již některými texty vysloveně míří k dospělému adresátovi, ovšem platí pro ni slogan, provázející scénické provedení textů: „Určené pro dospělé, dětem neuškodí.“⁹¹

V roce 2004 vydal prozaickou knihu s detektivní zápletkou *Jakápak smůla*. Děj je zasazen do míst pražské Stromovky, kde autor žije.

J. Weinberger je básník příležitostný, ale v umělecké činnosti systematický, neustále pracuje na nových knihách, překladech. Z knih, které následovaly po jeho prvotinách, nelze opomenout sbírku psanou v duchu předchozích děl, určenou opět dětským i dospělým čtenářům, *Na konci chřipky je krásně* (2005), poté *Antianalfabeticum* (2010), *Nerovnováha* a jiné povídky (2012).

Nerovnováha a jiné povídky, kniha určená dospělým recipientům, jež obsahuje třicet dva kratičkových příběhů, smutných, veselých nebo tragikomických. Autor zde reflektuje nejrůznější životní situace, povětšinou se jedná o všední prvky a záležitosti, nikoli významné, aktuální tvůrčí či banální problémy (potíže s překladem nepřeložitelné básně, problém s nalezením druhé ponožky).

V loňském roce vyšly dvě knihy J. Weinbergera *Radostný úlek* (2015), *Kdybych byl žralok* (2015). Ve sbírce povídek *Radostný úlek* a jiné povídky se opět věnuje každodennosti, náhodám, stereotypním situacím, nad kterými by se dle jeho úsudku měl člověk občas pozastavit, zamyslet se stejně jako autor v této knize. Snaží se upoutat zejména hrou se slovy, vytříbenou češtinou a překvapivou pointou.

---

⁸⁹ TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní Trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>. (nedatováno).

⁹⁰ TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní Trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>. (nedatováno).

⁹¹ Weinberger Jiří, Portál české literatury. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=profil>. (nedatováno).

4.4.1 Povídá pondělí úterku

Weinbergerova prvotina intencionálně určená pro děti a mládež, vydaná v roce 1995, spolu s nevšedními ilustracemi Lenky Dvořákové a Daniela Gabryše tvoří excelentní soubor více než třiceti nonsensových říkanek, jejichž cílem je nejen pobavit, ale také recipienta obohatit. Autor bravurně zvládá veršovou techniku, vytváří tematicky objevný, dadaisticky hravý, imaginativní, asociativní a melodický typ verše, který je založen na absurdní, intelektově náročné, vtípné a eskamotérské slovní hříčce, dále pak na mistrném využití uměleckých postupů a prvků konkrétní a experimentální poezie.⁹²

Nejdříve se pozastavme nad ilustracemi knihy, protože každý čtenář si obvykle svou novou knihu nejprve prolistuje. U dětské literatury je grafická stránka o to důležitější. Veškeré obrázky ve sbírce Povídá pondělí úterku jsou velmi pestré a pomáhají recipientovi porozumět kontextu básně. Připojené kresby tak mají v tomto případě mnohdy důležitější funkci, než je ta ilustrativní nebo řekněme doprovodná ve smyslu popisná, protože nejen znázorňují obsah básně, ale též odkrývají skutečnost, která by malému čtenáři mohla unikat, tzn., že básně vizuálním způsobem v duchu autorovy poetiky dopovídají.

Ilustrace sbírky jsou různorodé – barevné, černobílé, jednobarevné, některé velmi klasické, jiné netypické – nonsensové (slunce má zelené brýle, zelený mrak), zkrátka co strana, to nějaká specifičnost a kuriozita, která má své opodstatnění.

Stejně tak forma básní je rozmanitá – některé jsou běžnými básničkami psanými ve verších, jiné bývají svou významotvornou grafikou přizpůsobené obsahu – např. v básni PRVNÍ PARNÍK vytváří jednotlivé krátké veršičky naprostou kontinuitu s nákresem řeky.

Svou prezentací se od ostatních naprosto odlišuje říkanka POTKALO LANO, POTKALO UZEL. Můžeme jí říkat komiksová, protože ve sbírce je vyobrazena jako klasický komiks. Verše jsou vedle sebe chronologicky uspořádány v panelech po sobě jdoucích a vytvářejí tak celek. Každému verši přísluší jeden panel. Na pozadí textu je realisticky zobrazen obsah nebo řekněme v tomto případě děj básně o setkání lana a uzle od kravaty. Tato básnička je výjimečná, protože je velmi neobvykle zapsána, jsem přesvědčena, že její četba a následná interpretace by byla pro děti obrovským lákadlem a třeba i přesvědčením, že poezie může být zábavná, obohacující a ne vždy interpretačně náročná.

Autor vystavěl své básně nejčastěji na sdruženém a střídavém rýmu. Najdeme krátké bezstrofé básničky, stejně tak dlouhé básně o šesti slokách.

---

⁹² TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 194.

Počet veršů je někdy ovlivněn obsahem básně a přizpůsoben ilustracím. Verše tvoří například polokruh, jsou rozmístěny na různých místech jedné stránky, nejčastěji utváří kontinuitu s malbou (báseň je zapsána v diapozitivu, ve vodě atp.)

Proč celá sbírka nese název dle básně POVÍDÁ PONDĚLÍ ÚTERKU, není jasné, nejedná se o úvodní básně knihy, nevímám žádnou její výraznou specifičnost, byť lze tvrdit, že se jedná o jednu z básní, která dokáže oslovit i mladší čtenáře, nad její interpretací netřeba dlouze přemýšlet a díky sdruženému rýmu je dobře zapamatovatelná.

Na deskách knihy se dále nacházejí vybrané ilustrace z knihy, nejdominantnější ilustrací je ta, kterou uvnitř knihy nacházíme u básně UTÍKÁ MLÉKO PŘES POLE. Jedná se tedy o absurdní kombinatoriku od začátku do konce.

Velmi často J. Weinberger používá široké spektrum cizích slov, tato slova bývají následně vysvětlena právě pomocí ilustrací. Například v básni UTÍKÁ MLÉKO PŘES POLE se vyskytují výrazy jako peleton, špalír či plaketa: (Utíká mléko přes pole / a za ním teta na kole / Pšenice kvete teta to mete / dva prázdné šálky na stole / Celá ves na pomoc / Hon a shon / Přes pole uhání peleton / Teta je včele uniká skvěle / Špalír krav hrdý bučí tón / Ano přátelé. Špalír krav / Z lesa vybíhá fotograf / A metá blesky i když je hezky / Točí se šot do dnešních zpráv / A už jsme v Praze / Už jsme tu / Vítězí mléko! Plaketu / dostává zlatou v krabičce s vatou / stříbrná čeká na tetu.) S veškerými zmíněnými slovy je však čtenář pomocí kreseb obeznámen. Samozřejmě nedochází k vytvoření přesné definice, ale jistá a především dostačující představa o významech obrazu u recipienta vznikne, pochopí významovou souvislost slov. Báseň je typická nonsensová, mající narušenou logiku.

Na předchozí sdělení navazuje další kladný rys sbírky, funkce vzdělávací. O přínosu předchozí básně již víme, čtenář si díky ní jistě rozšíří spektrum slovní zásoby. Takových básní je v knize mnoho. Další neznámá slova, ale také například dnes už spíše neužívané synonymum ke slovu náplast - flastr, najdeme v básni NA KATASTRU OBCE ZDICE: (Na katastru obce Zdice / vyskytly se příušnice / Na koho to slovo padne / Padlo na mne / Ano na mne / Na katastru obce Zdice / stojí pěkná nemocnice / Tam ať se mi chce či nechce / docházím si na injekce / Na katastru obce Zdice / píchají mě do zadnice / Až mi sestra strhne flastr / zas vyběhnu na katastr.) Kontext básně je i v tomto případě dovysvětlen řadou ilustrací.

Lexikální stránka sbírky je velmi přínosná, ovšem vzdělanostní charakter se netýká pouze slovní zásoby. V dalších případech jsou zmiňovány zeměpisné názvy, počty, barvy nebo dny v týdnu, které se tak může čtenář naučit, popřípadě si již osvojené znalosti zopakovat.

Dny v týdnu nacházíme v dominantní básni sbírky, podle níž nese celá kniha název **POVÍDÁ PONDĚLÍ ÚTERKU**: (Povídá pondělí úterku / Vítr mi odnesl utěrku / Povídá úterý středě / Snědlo jsem omylem sledě / Povídá středa čtvrtku / Někdo mi počmáral čtvrtku / Povídá čtvrtek pátku / Já mám nejradši patku / Povídá pátek sobotě / Málem jsem zakopl o kotě / Povídá sobota neděli / to co jsme už všichni věděli / Že tichá voda břehy mele/ od neděle do neděle.) Vyskytují se zde kalambúry, dokonce je na kalambúrech vystavěn celý rým (úterku – utěrku; středě – sledě), jedná se o typický nonsensový prvek.

Kalambúr obsahuje i báseň **BYLY DVA PANTY**: (Byly dva panty / Pan Já a pan Ty / A ti dva páni / nebyli k mání / V zimě i přes léto/ vrzali dueto.)

A do třetice ještě jedna taková báseň s kalambúry, při jejíž četbě se nejednomu čtenáři může zamotat jazyk – **POTKAL ATOM ATOM**: (Potkal atom atom / No a co je na tom / Takové dva atomy / zdraví se už na hony / Ahoj, atom / Ahoj, atom / Tak co, atom / Jak jsi na tom / Potom atom s atomem / rozloučí se nahonem / Za chvíli už atomy / vzdáleny jsou na hony.)

Ve sbírce nacházejí uplatnění i groteskní limericky, do nichž ojediněle proniká černý humor. (Divil se chodec po Praze, / divil se vlastní odvaze. / Šel se svou ženou. / Šli na červenou. / Osaměl chodec po Praze.)⁹³ Limerick s tematikou smrti je pouze tento, žádný jiný s tak drastickým motivem není součástí sbírky. Dětský čtenář navíc pointu tohoto limericku zřejmě ani nepochopí, nicméně již ve školce se děti učí, že chodit na červenou není správné, a proto ihned při četbě prvního verše malý recipient zpozorní a uvědomí si, že něco není správné.

Autor využívá všech vrstev národního jazyka. Čtenáře jistě upoutá množství expresivních výrazů a jejich užití v textu. Říkanka, která je plná nonsensu, jazykové hry a expresivity se nazývá **ŘEKLY SI DVĚ NOHAVICE**. Obsahuje verše s expresivními výrazy drandit a klepla pepka, respektive Pepka s velkým P: (Krejčí na svém šicím stroji / drandí si to po pokoji / dojel k oknu a v tom hnedka / málem vám ho klepla Pepka...)

Všimněme si neustále zmiňované hry se slovy, která je dle mého názoru úplně nejkrásnější v následující básni, při jejíž četbě si každý čtenář musí uvědomit, jak je čeština bohatý a tvárný jazyk - rozmanitá slova, rýmy, celkový smysl básně - **BYL JEDNOU JEDEN ČERVOTOČ**: (Byl jednou jeden červotoč / Levotoč / Potkal ses pravotočem / Dali se spolu do řeči / Jestlipak víte o čem / Že vymění si byt. A hned / Hlava se točí oběma / A lékař řek to vemte jed / že pomůže jen výměna / A pomohla? Ó nikoliv / Vyměnili si byty

---

⁹³ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 194.

/ A nejsou na tom o nic líp / Když chtějí domů jít / zakopnou o závit.) U této básně se ještě jednou vraťme k jazyku a slovní zásobě sbírky. Právě zde se totiž nacházejí zajímavé neologismy (levotoč, pravotoč).

Po otevření dvojstrany, kde se nachází básnička ZABLOUDILA TLUSTÁ ČÁRA, každého jistě nejdříve zaujme podivné vyobrazení, které může na první pohled působit jako čmáranice. Po chvilkovém zkoumání většina čtenářů zřejmě dospěje k závěru, že se jedná o prase. Správnost odhadu je možné ověřit si v obsahu samotné básně, kde je stvoření nazváno čaroprasetem (opět se jedná o novotvar), které se nachází v restauraci a pojídá vše, na co přijde. Do básně je vsazena gradace s překvapivou pointou. Motivy jsou postupně řazeny tak, že viditelně stoupá intenzita významového těžiště - čaroprase sní špagety, veškeré hosty, celou restauraci a na úplný závěr samo sebe: (Sluplo proutek/ košík sluplo/ Zváru sluplo jen to luplo/ bez potlesku/ bez ovací/ sluplo hosty s restaurací/ sluplo slunko/ zem a nebe/ a pak sluplo/ samo sebe.)

Též jsou hojně zastoupeny figury, které slouží především k dynamizaci a ozvláštnění veršů. Nejčastěji se objevuje aliterace – PLAVU SI A ZHRUBA V PŮLCE: (Plavu si a zhruba v půlce / nakopnu vám palcem pulce / Palec praví: pane pulec / omlouvám se za ten štulec...). Stejně tak se aliterace vyskytuje v úvodní básni NA OKENNÍM PARAPETU, která se navíc vyznačuje netypickým zápisem dvojverší do půlkruhu (dochází tak k umocnění obsahu kolo = koláč), krom propracovaného grafického stylu, si nelze nevšimnout právě opakování hlásek: (Na okenním parapetu / chladne koláč pro pratetu / Ta prateta, teta tety / ráda si dá do trumpety / Do trumpety tramtadadá / prateta si ráda dá.) Do básně je též zařazeno lidové rčení „dát si do trumpety“, což znamená příjemně nebo hodně se najíst. Autor se českou lidovou slovesností neinspiroval pouze v tomto případě, naopak symptomatickým znakem autorovy poetiky jsou časté aluze: na lidové písně, rčení, frazeologismy, literární díla apod., začleněné do neobvyklého kontextu, a v důsledku toho nabývající aktualizační a komický efekt, asociativní představové spoje, směřující k variování motivů a k popěvkům, neobyčejná pestrost veršovaných a strofických forem i rytmických schémat, originální dvojice rýmujících se slov i bohatý výrazový rejstřík čerpající ze všech stylových vrstev národního jazyka.⁹⁴ Básnička TELEFON, která je velmi zábavná, připomínající jazykolam, jednoznačně patří k těm v této knize, které si dětský čtenář oblíbí. Součástí básně jsou četné onomatopoické výrazy, rovněž zahrnuje inspiraci lidovým folklórem: (Telefon / bílý slon / od něj drát / jako had / z hada hádka / do sluchátka

---

⁹⁴ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s 198.

/ kokodák / kokodák / Od sluchátka / do sluchátka / od Šumavy / k Tatrám / já rád játra / ty rád játra / zatracenej krakrám / Telefon / bílý slon / bota zutá / to to tútá / haťapaťa / na kaťata / haťapaťa cvak / cvok cvak / cvok cvak.).

Lidové rčení využil autor také v již rozebírané básni **POVÍDÁ PONDĚLÍ ÚTERKU:** (Že tichá voda břehy mele / od neděle do neděle). Autor si v tomto případě pohrává s lidovým příslovím a následně ho aktualizuje.

Mezi náročnější odkazy, k jejichž odemčení jsou třeba rozsáhlejší literární znalosti, skrývá kupříkladu báseň **SCHOVÁVÁM DOMA** (Schovávám doma / poštovní schránku / do které ukládám sám sebe ke spánku / A když chci večer / udělat hají / tak tu svou schránku / nemohu najít.). Zde je patrný vliv básníka Jiřího Wolкера. V této oblasti tvorby Weinberger prokazuje výjimečnou vnímavost k mateřské řeči a ke slovnímu znaku vůbec: navrácí jim původní smysl a estetickou tvářnost, odhaluje jejich komunikativní nesamozřejmost i sémantickou vyprázdňenost ve frázovité promluvě.⁹⁵

Ráda bych ještě jednou vyzdvihla grafickou úpravu sbírky, čím déle máte možnost v knize listovat, tím více vnímáte propojení ilustrací s textem. Typickým příkladem je do zelena laděná dvoustrana s básněmi **UPROSTŘED ČTVRTKY** a **ZELENÁ LOUKA**. V Zelené louce se autor zřejmě tak trochu vžil do role dadaisty (i když s velkou nadsázkou řečeno). Verše jsou poskládány z náhodných spojení, avšak zřejmá ucelenost je podtržena rýmem: (Zelená louka / zelený les / zelená oblaka / zelený pes / zelená ozvěna / zelené chvíle / zelená zmýlená / zelené brýle.) Zkuste se zamyslet nad tím, čím se Weinbergerova poetika jednoduchých zpěvných veršů, v nichž se objevuje motiv zelené louky, lesa, psa, liší od poetiky folklorní?

Báseň **UPROSTŘED ČTVRTKY** nemá se zelenou barvou zřejmě nic společného, graficky není příliš bohatě vykreslena, stejně tak jako obsahově sama báseň – je velmi skrovná. Zelené namalované tečky, připomínající mračící se hrášky, tak naprosto přesně vyjadřují nepříliš velkou emocionalitu básně. Je však jedna věc, která mě ve spojitosti s touto básní napadá. Autor do básni vkládá zajímavá, neotřela, cizí slova. V tomto případě je to staccato. Význam budou jistě znát pouze čtenáři, kteří se kdy zajímali o hudbu. Výraz staccato překládáme jako krátce nebo oddělovaně. V notovém záznamu se nad každou notou objevuje tečka, aby hudebník rozeznal, že se jedná právě o staccato. Poučený čtenář bude díky tomu zřejmě báseň interpretovat jinak, než čtenář – nehudebník. Dopsala bych, že tedy

---

⁹⁵ TOMAN, Jarolsav. *Postmoderní Trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>. (nedatováno).

i v tomto případě je ilustrace a text básně v souladu (zelené tečky odkazují k tečkám nad notami).

Báseň ZELENÁ LOUKA je plná autorových asociací, které jsou taktéž důležitým znakem nonsensových básní. Nejrůznější asociace volně jdoucí za sebou nacházíme na četných místech knihy: (Národní divadlo / Nádraží / Praha střed / Vzteky mě / popadlo / naruby / nábytek / Neblahý / bláhový / blátivý / chamtivý / chrchlavý / Vrchlabí / chechtavý / chlór).

Weinbergerova prvotina je typická převažující absencí interpunkčních znamének, zvýrazňující autonomnost veršové struktury, prozrazují tendování Weinbergerovy poezie od vysloveně dětského čtenáře k příjemci pubescentnímu a dospělému.⁹⁶ Mladší čtenáře může odradit například užití některých slov, která se v dnešní době neužívají, nebo se užívají velmi zřídka – např. diáky (myšleno diapozitivy) v básni FILIP HROZNĚ LÍNÝ JE. I přesto, že je většina takových výrazů znázorněna pomocí ilustrací, dnešním dětem a mládeži bude takováto nápověda nepřilíš nápomocná. Nejsem si tedy jistá, jak takováto sbírka u dnešních dětí uspěje, nicméně jsem přesvědčena, že postupné poodhalování skrytého smyslu v nonsensové poezii ve čtenářích vzbudí zájem a předčí tak bariéru, kterou mohou čtenáři v užívané slovní zásobě této sbírky okrajově vnímat. Je samozřejmě nezbytně nutné brát v potaz, že kniha vyšla v roce 1995.

Na závěr si dovoluji zmínit dvě básně, které se mi zdály jiné, jako by do sbírky nepatřily, za jejich recipienty bych si dovolila označit jednoznačně dospívající a dospělé čtenáře: ŽIJE DITĚ ZAKŘIKNUTÉ: (Žije dítě zakřiknuté / žije pod kobercem / sní tam o tom že se stane / jednoho dne hercem / Žije dítě zakřiknuté / naplacato potmě / placaté má oční důlky / i srdeční chlopně / Žije dítě zakřiknuté / sní že bude hercem / že si něco odehraje / potmě pod kobercem / Žije dítě zakřiknuté / sní že bude hercem / hercem v kolektivu / herců pod kobercem.) Obsah básně je interpretačně dosti náročný. Vystihuje situaci, kdy se děti uzavírají do sebe samých (žije pod kobercem) – vždy, když se děje něco negativního, rodiče se hádají (dospělé a dětské světy se míjejí). Děti si tak kompenzují své trápení denními sny (jednoho dne se stane hercem), žijí ve strachu, obavách, které je psychicky i emočně deformují (naplacato po tmě / placaté má oční důlky / i srdeční chlopně).

Druhá, i když interpretačně jednodušší - JABLKO NAMĚKKO má naprosté právo být v dětské knize, je krásná, romantická, avšak svým erotickým motivem, mě její zařazení do sbírky překvapilo: (Jablko naměkko/ upeč mi má milá. / Jak řekla, upekla. / Vůní mě

---

⁹⁶ TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní Trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>. (nedatováno).

zmámila. / Jablko naměkko / pamatuj milý můj. / Až budeš daleko / jinou mi nemiluj.) Poetická báseň po vzoru lidové slovesnosti nese zašifrovaný erotický motiv (viz lidové písně Pod dubem, za dubem; Koulelo se, koulelo...). I v této básni se nachází inspirace folklorem, co se týče roviny motivické (milá, milý, jablko) i zvukové (pravidelné rytmické řady – dva daktyly, rýmy). Weinberger se folklorem nejen inspiroje, ale též ho aktualizuje. Spojení slov jablko naměkko je nové, zvláštní, v běžné řeči neužívané, tedy oproti lidové tradici ozvláštěné. Jablko naměkko odkazuje k citově prožívané, možná lítostivé lásce (odloučení).

Z mé interpretace vyvozují, že individuálními jevy dokáže kniha zasáhnout široký okruh čtenářů od těch menších až po dospělé. Někomu přijdou vhod melodické verše (hudebnost veršů J. Weinbergera je značná, netýká pouze básní s notovým zápisem na konci knihy, ale i mnohých dalších v celé sbírce), jinému absurdní a překvapivá pointa, vtipnost, vytříbené jazykové struktury, to vše obklopené neutřelými ilustracemi, které obzvlášť vyzdvihují záměr a vtipnost básní. Avšak obsahům vybraných básní není snadné porozumět, a proto sbírka dle mého názoru více potěší náročnější čtenáře, čtenáře s širšími literárními znalostmi.

4.5 Jiří Žáček (1945)

„Psát pro děti znamená objevovat svět, kde se žije na plné pecky, kde se člověk nikdy nenudí, kde zázraky života v nás ještě budí úžas a touhu přijít všemu na kloub. Psát pro děti je omlazující kúra a škola radosti.“

(Jiří Žáček)

Jiří Žáček, bezpochyby nejvýraznější tvůrce poezie pro děti 90. let, autor lyrických básní, epigramů, pohádek, školních učebnic, aforismů, původně vůbec nedoufal, že by ho jednou mohlo žít psaní básniček.

První básničky napsal ve čtrnácti letech (epigramy na vyučující), nicméně neměl kolem sebe nikoho, kdo by ho v psaní příliš podporoval, a tak se v Praze vyučil stavebním inženýrem. Jako kluk si Prahu zamiloval, čas trávil v divadlech, kavárnách, klubech, pozoroval svět kolem sebe, sbíral inspiraci pro své psaní.

Přibližně tři roky pracoval jako inženýr na vodohospodářské správě v Benešově u Prahy, avšak od počátku byl přesvědčen, že je to chyba, daleko více ho zajímala literatura. Když později získal místo redaktora v nakladatelství, nacházel se kousek od svého snu – stát se velkým spisovatelem. Redaktorská práce ho bavila, nicméně normalizační doba mu trochu kazila jeho typický optimistický pohled na svět, zejména když kvalitní kniha nemohla být vydána, řada autorů nesměla publikovat apod.

Krom již zmíněného se mu stal velkou inspirací vlastní vnitřní svět, dále příroda, láska a samozřejmě děti. Proč právě děti? Důvodů je několik. V 70. letech byl J. Žáček povoleným autorem, psaní mu pomáhalo odklonit se od situace, která nastala, možná i od sebe sama. V rozhovoru pro ČAJ 100 uvedl: Psát pro děti je větší radost, protože při tom vidím svět hezčí a laskavější, než skutečně je. Vycházím z toho, že ukazovat dětem odvrácenou tvář reality předčasně může být traumatické. Až povyrostou, už je ani hrůzy nevykolejí.⁹⁷

Zatímco Žáčkovi rodiče chtěli, aby se věnoval řádnému studiu, manželka ho v tvorbě podporovala od doby, co se poznali, stejně tak dcera Markéta a syn Jakub: Inspirací pro tvorbu byly Žáčkovy vlastní děti, které snad ani básničky jiných autorů neznaly. Když musel J. Žáček dětem před spaním číst pohádky, zdály se mu příliš dlouhé, a tak je přebásnil.

---

⁹⁷ Rozhovor pro Čaj 100. Dostupné z: <http://www.jirizacek.cz/rozhovor-19.html>. (nedatováno)

Pokud by se snad zdálo, že J. Žáček procházel životem poněkud jednoduše, úspěšně, bez větších útrap, není tomu tak. Před několika lety mu byla diagnostikována rakovina hrtanu a hlasivek.

Náš nejznámější dětský autor se se zákeřnou nemocí popral, naučil se jícnovou řeč, v některých ohledech změnil pohled na svět, avšak k tomu by dle jeho slov došlo tak jako tak, protože člověk se vyvíjí, stárne, moudří, dozrává.⁹⁸

Básnickým debutem pro děti byla sbírka *Aprílová škola* (1978). V podstatě obsahuje charakteristické znaky jeho tvorby shodné s dalším tvůrčím vývojem. Jsou jimi hravá lyrická poloha, jazykový humor, výrazová hutnost básnického tvaru, v němž je stmelena zvuková, rytmická a kompoziční složka. Říkaneky jsou vždy postavené na invenčně rozvinutém nápadu a nečekané a vtipné pointě.⁹⁹

Říkanka pro berušku

Beruško,
půjč mi jednu tečku!
Třeba tu,
co máš na zadečku.
Musím ji napsat
za větou,
ať se mi slova
nepletou.

(Aprílová škola)

Žáčkova obraznost je založena na hyperbolizaci a personifikaci, kterou uplatňuje jak v lyrických miniaturách, tak v minipříbězích, které nám připomínají pohádku nebo bajku.¹⁰⁰

Mezi další vydané sbírky patří například: *Kdo si se mnou bude hrát* (1981), *365x dobrý den* (1982), *Kolik má Praha věží* (1984), *Rýmy pro kočku a pro psa* (1987), *Dvakrát dvě je někdy pět* (1987).

---

⁹⁸ Životopis autora. Dostupné z: <http://www.jirizacek.cz/> (nedatováno).

⁹⁹ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 17.

¹⁰⁰ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, 17.

Na své úspěchy navázal i v 90. letech, kromě poezie napsal Slabikář (1992) a čítanku Moje první čítanka (1993). Knihy říkanek, básní, povídaček, epigramů, které vyšly po roce 1989, např. Bajky a nebajky pro malé děti (1994), Abeceda (1998), Nemalujte čerta na zeď (2001), modifikují a variují podněty, jevy, vztahy, s nimiž uspěl v předchozích letech.¹⁰¹

4.5.1 99 dědečků a jedna babička

Co je to limerick, již víme, stejně tak víme, že jejich předním tvůrcem byl Edward Lear. A právě on se stal inspirací pro J. Žáčka a jeho sbírku o dědečkích a jedné babičce pocházejících z nejrůznějších koutů světa. Utvrzuje nás v tom nejen podnázev sbírky: Sto limericků k počtě Edwarda Leara, ale také jeden z limericků, který J. Žáček E. Learovi věnoval: (Byl jeden dědeček poněkud nesmělý, / vymýšlel nesmysly a měl rád veselí: / Jen ať se děti pobaví, / vždyť smích je dobrý pro zdraví: / aspoň z nich vyrostou veselí dospělí.). Téměř všechny limericky jsou nonsensového charakteru, jsou plné nečekaných spojení, humoru, překvapivých momentů a zajímavých rýmů.

Žáčkovy pětiveršové říkanky, jejichž cílem je především rozesmát, ohromit a pobavit čtenáře, skrývají neuvěřitelné příběhy ze života hrdinů - dědečků, kteří jsou označováni neotřelými až absurdními pojmenováními. Je až pozoruhodné, jaké výrazy autor volí, k čemu nebo ke komu J. Žáček své dědečky přirovnává. Autorovi nejsou cizí jazykové hrátky s onomatopoickým (mnohdy urážlivým) pojmenováním svých protagonistů – je pozoruhodné, co všechno si musejí vytrpět, čím si musejí projít. Mezi nejzajímavější přirovnání autorových dědečků patří uchožrout (str. 8), piškuntál (str. 18), cimprlich (str. 19), trumbelín (str. 26), řimbaba (str. 27), vožungr (str. 48) aj.

Největší podíl na limericku jako takovém má slovní hříčka, nesmysl, nadsázka, sklon k přehánění, žert, parodie... Je zřejmé, že hlavním autorem limericků je jazyk. Jazyk básní sám, ale obvykle se mu musí trochu pomoci.¹⁰² Jak je uvedeno ve sbírce 99 dědečků a jedna babička – objevit „smysluplný nesmysl“ nebývá tak snadné, jak se zdá na první pohled. Zdaleka ne každý nonsens je legrační.¹⁰³

Součástí limericků je samozřejmě vynikající hra s jazykem a kalambúry (Byl jeden dědeček z Panamy, / a ten rád špásoval s pannami. / Nejdřív skládal komplimenty, / potom

¹⁰¹ URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005, s. 21.

¹⁰² ŽÁČEK, Jiří. *99 dědečků a 1 babička*. Praha: Slávka Kopecká, 2008, s. 64.

¹⁰³ Tamtéž, s. 64.

platil alimenty, / ten starý donchuán z Panamy.). Prostřednictvím kalambúrů dochází k aktualizaci významů a považujeme je za humorizační prostředek.

Nutno rovněž ocenit hravé, nápadité a melodické rýmy (Byl jeden dědeček z Pobřeží slonoviny, / každý den s babičkou zápasil o noviny; Starý mafiózní Ital / v denním baru denně škytal; Byl jeden dědeček z Karlových Varů, / vášnivý milovník barokních tvarů).

J. Žáček protáhne čtenáře mnohými známými, ale i neznámými městy. Krom toho, že se recipient seznámí s nejrůznějšími toponymy, jistě ho zaujme řada další užitých slov, velmi často se jedná o archaismy (brumajzl¹⁰⁴, culifinda¹⁰⁵), expresivní výrazy (frňák, funus, pazoury, stará – označení pro ženu, staroch), dokonce se objevují i vulgarismy (vůl, magor, debil). (Dědeček z města Bombaje / hulákal: „Kde ta bomba je? / Ať je, kde je – bouchne-li, / bude Bombaj v jeteli!“ / ječel ten magor z Bombaje). Humor, melodičnost básní a také samotný jazyk čerpající nejen ze spisovného základu, kladný vztah k životu narušovaný jemnou ironií, to vše zcela jistě dodnes přispívá k mezigenerační úspěšnosti Jiřího Žáčka. Jeho invence, dynamičnosti i sdílnost umocněná lehkostí, s níž navazuje kontakt se čtenáři, i schopnost ironické sebereflexe dávají čtenářům prostor pro rozmanitou interpretaci básní, jež zahrnuje prostor pro pousmání, ale i pro náročnější odhalování vícevýznamových hříček.¹⁰⁶ Pro dynamizaci a oživení veršů autor hojně užívá přímou řeč. (Byl jeden dědeček z Popradu, /naříkal: „Proč já vůl nekradu?! / Jak si to zodpovím, jak si to prominu, / že tím, že nekradu, okrádám rodinu? / Já holt mám pazoury dozadu.) V tomto případě se také jedná o vícevýznamovou hříčku – narážku na jazyk totality (Kdo nekrade, okrádá rodinu). Tato ustálená fráze, jež souvisí s šedou ekonomikou československého socialismu, však pro dnešního čtenáře nemusí být plně srozumitelná. Navíc je vypointovaná do komické nadsázky – tak, že etické hodnoty jsou převráceny. Nekradu (neprodávám podpultovní zboží – maso, zeleninu) ne proto, že jsem poctivý, ale proto, že jsem lenivý vynakládat tolik energie, aktivity.

Dle předchozí ukázky je zjevné, že autorovy limericky jsou určeny starším dětem a dospělým. Dětem staršího školního věku jistě přijde tematika velmi nápaditá a třeba i vtípná. Předchozí ukázky ve své podstatě příliš vtípné nejsou, avšak zpracování řekněme aktuálního tématu může děti upoutat a inspirovat. Téměř žádná logika ve spojení se zajímavými tématy nutí zamyslet se a některé šikovné čtenáře může navést ke snaze zkusit

¹⁰⁴ Brumajzl – starý hudební nástroj

¹⁰⁵ Culifinda – špatná káva; slabá káva; káva z náhražky

¹⁰⁶ ČENKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, 2006, s. 74.

si podobný limerick vymyslet. Limericky je možné skládat naprosto o čemkoli. O lidech, přírodě, politice, aktuálním dění, jídle, stejně tak může být inspirací česká literární klasika: (Byl jeden dědula (nebo snad nebyl?), / ten volal na bytnou, přičemž se šklebil: / „Milá paní, bude sranda – / zabili nám Fredinanda!“ / Ten starý génius – anebo debil?). Jiří Žákem velmi pěkně a věcně zakomponoval do svých veršů téma „švejkovství“. Kdo to ten Švejk vlastně byl? Mazaný chytrolín? Nebo hlupák?

Rovněž se autor nechal inspirovat lidovým folklórem, například dětskou básničkou Hopsa, hejsa, hopsa hejsa, pojedeme do Brandejsa... (Byl jeden dědouš z Brandejsa, / ten pořád výskal: „Hop hejsa!“ / Pro zábavu malým dětem / skákal z okna s parapletem, / ten paradesant z Brandejsa.).

V dalším z limericků najdeme narážku na vztah Čechů a Slováků nebo snad na pověstnou neustálou českou nespokojenost? (Byl jeden senior z Česka, / skuhral jak ohraná deska: „Keby som ja bol, bist’u, Slovák, / mal by som vrecá plné stovák! / Jako Čech dělám jen mezka!“

Ač je většina veršů protkaná absurditou, objevují se i takové limericky, které v sobě skrývají ponaučení. Úplně poslední limerick je o tom, že zkratka všem lidem se člověk zavděčit nemůže: (Byl jeden dědeček z Nové Vsi pod Pleší, / a ten si předsevzal, že všechny potěší. / A když je těšil, / řekli mu: „Něšil! / Potěšit všechny je ze všeho nejtěžší!“).

Kde asi je ta jedna babička? Bude zřejmě po několika stránkách vrtat hlavou čtenářům Žáčkovy sbírky. Na konci? Nikoli. Limerick o babičce se nachází zhruba uprostřed sbírky. Limerick začíná úplně stejně jako všechny předchozí, ovšem z dědečka se nakonec vyklube právě babička. (Byl jeden dědeček z Nebrasky, / a ten rád nosíval podvazky. / Když jednou vyšel ven bez trička, / zjistili, že je to babička, / a žádný dědula z Nebrasky.) Dochází zde k překvapivému rozuzlení komické situace, která čtenáře jistě pobaví.

Limerick má dle mého názoru velkou šanci stát se oblíbeným čtivem žáků základních škol. Ať už z důvodů již zmíněných, ale také proto, že krom vhodně zvoleného básnického jazyka, skvělého výběru slov a trefných rýmů se Jiří Žáček (ale povětšinou i další tvůrci limericků) nebojí zařadit překvapivé motivy – motivy pro školní prostředí tabuizovaná nebo řekněme přísně zakázaná: (Byl jeden dědeček z města Doks / nejrady ze všeho šňupal koks. / „Lepší koks než brikety,“ / poučoval kokety, / když s nimi v dancingu tančil fox.). Jazyk veršů se velmi přibližuje mluvě pubescentů, stejně tak zvolená témata, která pokud zrovna nesouvisí s něčím, co třeba do školy nepatří, oplývají komičnem, hravostí, popřípadě zaujmou zvláštní pointou. (Starý rybář z města Kluže / sedal s prutem u kaluže. / Říkal: „Hernajs, co kdyby / byly v louži velryby? / Já si na ně počkám! Nuže...?“).

Limericky by rozhodně měly mít své místo ve školní výuce, jsou jako stvořené pro práci s poetickým textem. Na základě pozorování několika limericků budou jistě žáci schopni vyvodit jejich definici, jistě určí, jaký je jejich obsah, jak je ustrojena kompozice, o jaký se jedná rým apod. Rovněž lze pracovat s ilustracemi. Žáci mohou ilustrace k jednotlivým limerickům přiřazovat na základě shodných prvků. Žáčkovu sbírku 99 dědečků a 1 babička doplnil kresbami grafik, ilustrátor a vyznavač černého humoru Boris Pralovszký. Jeho malby jsou velmi jednoduché, stejně tak prosté jako samotné limericky. Precizně a spolehlivě sbírku dotvářejí.

Žáci si v hodinách literatury mohou také vymyslet svůj limerick, doplnit ho malbou a nechat se unášet svou fantazií. Tolik volnosti, kolik tvorba limericků nabízí, se dětem ve školních lavicích jen tak nedostane.

ZÁVĚR

S ohledem na cíl práce můžeme dojít k následujícím závěrům – pro všechny zkoumané sbírky nalézáme míru užití nonsensových postupů v různé míře.

Ze všech analyzovaných sbírek je nonsensem nejvíce prostoupena prvotina Jiřího Weinbergera. Byť je sbírka intencionálně psána pro děti a mládež, hodí se dle mého názoru zejména pro vzdělanější čtenáře, poněvadž její interpretace vyžaduje širší literární znalost. Básně jsou plné intertextuálních souvislostí, které je třeba pro správné pochopení veršů rozklíčovat. Podobně je na tom sbírka Jiřího Dědečka *Uleželé želé*, která se sice věnuje prostým tématům (věcem, se kterými se od malička běžně setkáváme), avšak skutečnému významu vybraných básní je někdy rovněž těžké porozumět. Porozumění znesnadňují zejména rafinovaně skryté obsahy, ojediněle také hra se slovy, která bývá motivována zvukovou shodou a malý čtenář ji dle mého názoru nemusí správně pochopit. Rovněž široké spektrum slovní zásoby může být pro mladšího adresáta překážkou (vyskytují se např. archaismy).

Weinbergerova tvorba je prostoupena řadou aluzí na lidovou poetiku, což opět potvrzuje směřování sbírky k nadanějšímu čtenáři. Tato inspirace lidovými říkadly, písněmi apod. se objevuje i ve sbírkách Radka Malého a Jiřího Žáčka. Básníci lidový folklór trefně aktualizují. Jiří Žáček zpřítomňuje a inovuje významy či se s humorným nádechem obrací k české literární klasice a historii. Proto i u Jiřího Žáčka mluvíme o skrytých souvislostech a vícevýznamových hříčkách, pro jejichž odhalení musí čtenář využít všeobecných znalostí.

J. Weinberger se od ostatních autorů výrazně liší intelektuální hrou, o kterou se jeho nonsensové postupy opírají. Uplatňuje metody velmi zajímavé, nečekané, absurdní až bizarní. Rozvíjí témata zdánlivě nelogická, avšak pro děti zajímavá, vtípná. Pro tato témata je typická vypointovanost až do komické nadsázky – tento jev rovněž nacházíme u limericků Jiřího Žáčka. Ve Weinbergerově sbírce převládají spíše groteskní nonsensové verše, popřípadě verše skrývající hyperbolu umocněnou černým humorem (*Divil se chodec po Praze*), nicméně i skeptické básně jsou zařazeny (*Žije dítě zakřiknuté*), i když zřídka (jedná se o nízký počet básní určených dle mého názoru výhradně dospělému recipientovi).

J. Weinberger si pohrává nejen se zvukovou stránkou jazyka, ale též s vizualizací textových kompozic, a to pomocí kaligramu. Kaligram se rovněž objevuje ve sbírce Radka Malého *Kam až smí smích*.

U J. Weinbergera mluvíme o sbírce, jejíž nonsensová poetika je vystavěna na několika knižních složkách – samotném textu, grafice, hudbě (notový záznam vybraných

básní), což jistě čtenář vnímá jako přínos, protože vlivem těchto faktorů může být komunikace s mnohými básněmi snazší. U ostatních sbírek všech sledovaných autorů vnímám ilustrace spíše jako doprovodnou složku, kresby příliš nenapomáhají k lepšímu porozumění textu. Možná ve sbírce Uležené žele mohou v některých případech malby dopomoci k odemčení obsahu, avšak zdaleka se nejedná o tak působivé, kreativní a nápomocné ilustrace jako u Jiřího Weinbergera. Za vyzdvižení stojí i grafická stránka sbírky Listonoš vítr, všudypřítomné kresby ovšem spíše navozují příjemnou podzimní atmosféru, nikterak nedopomáhají k lepší interpretaci.

Jiří Dědeček obohatil básně o různé slovní hříčky a novotvary, kterými podtrhává vtipnost veršů. Novotvary se rovněž v hojném počtu objevují i ve sbírce Jiřího Weinbergera, naopak je nenacházíme u Jana Vodňanského ani Radka Malého. Jiří Žáček využívá všech rovin českého jazyka, slovní zásoba jeho limericků je velmi rozmanitá, novotvary se však neobjevují, i když u některých užitých výrazů může čtenář váhat, zda doopravdy taká slova existují (v některých případech i nad samotnými místními názvy se může čtenář pozastavit).

Pro nonsensovou poetiku téměř všech sledovaných sbírek je charakteristickým rysem hojný výskyt básnických figur. Mezitím co u J. Weinbergera je zastoupena spíše aliterace, v básních J. Dědečka nacházíme krom aliterace především paronomázií. Četné užití figur nalézáme také v básnických sbírkách Radka Malého – jedná se především o aliteraci, anaforu, apoziopézi a elipsu.

K větší míře nonsensovosti přispívá výskyt personifikace a metafor. Zajímavé metafory nalézáme především u Jiřího Dědečka, Radka Malého a Jiřího Weinbergera.

Zkoumané sbírky Radka Malého jsou z aspektu poetického velmi odlišné. Ač je sbírka Listonoš vítr interpretačně velmi pozoruhodná, neřadíme ji mezi typicky nonsensová díla. Některé nonsensové prvky je možné nalézt v první polovině knihy, vážou se především na hravé kalambúry, aktualizaci lidové poetiky, esteticky působivou zvukomalebnost verše.

O poznání více nonsensových postupů se objevuje ve sbírce Kam až smí smích. Je to především zvuková stránka jazyka, se kterou autor pracuje. Pomocí onomatopoeických výrazů (objevují se ve frekventovanější míře než ve sbírkách jiných autorů) se snaží zefektivnit své verše a pomoci tak menším recipientům lépe si zapamatovat některé jevy (písmenka abecedy). V některých případech dochází ve sbírce dokonce až k parodování mluvy, jedná se o komický efekt onomatopoeie (báseň Rýba). Tyto „zvukové obrazy“ můžeme nalézt rovněž ve sbírce Jana Vodňanského, nicméně v mnohem nižším počtu.

Řada básní ve sbírce *Kam až smí smích* má didaktickou funkci, která je však čtenářům podána skrytě, nenásilně s dávkou humoru, mluvíme zde o nonsensu, na který se váže funkce poznávací, což je pro poetiku R. Malého velmi typické.

Některé básně R. Malého působí spíše jako jazykolamy – navíc jsou plné absurdních humorných spojení, narušují logiku.

Zatím nebyla příliš zmíněna sbírka Jana Vodňanského – *Kampak chodí labuť*. V ní se autor vrátil k nonsensové poetice a částečně se odklonil od moralizujících veršů sbírek pro nejmenší (spíše leporel), např. *Slůně stůně*. Některé básně si však tento morální podtext ponechaly. Pokud mluvíme o Janu Vodňanském a nonsensu, je třeba zdůraznit, že se v jeho případě jedná spíše o nonsens v rovině jazykové. Autor se zaměřuje zejména na hravé rýmy. Nelogické situace, spontánní asociace, absurdita jsou spíše výjimkou.

Jedná se tedy o sbírku, ve které příliš mnoho nonsensových postupů nenalzáme, alespoň ne v takovém množství jako v předchozích sbírkách.

Typickým rysem sbírky Jana Vodňanského je, krom vynechané interpunkce, jednoduchá zapamatovatelnost básní, což je důsledkem častého opakování slov. Verše jsou proto mnohem více melodické a zpěvné. Podobně rytmické jsou básně Jiřího Weinbergera.

Limericky Jiřího Žáčka mají téměř všechny nonsensový charakter. Jedná se o zcela odlišnou sbírku od všech ostatních, zejména pro svou veršovou stavbu. Autor uplatňuje zdánlivě nelogické dějové situace, vyskytují se kalambúry a zajímavé rýmy. Nedílnou součástí limericků je groteskní pointa, a také vyostřený černý humor.

Pro Žáčkovy limericky je typický odklon od stereotypu, vybočení z řady, nenadálé spojení představ, směšné situace apod. I přes to, že Jaroslav Toman hodnotí tuto Žáčkovu sbírku jako příliš formalistickou, nabízející pouze obratné veršotepectví,¹⁰⁷ má dle mého názoru velkou šanci u žáků základních škol, ale i starších čtenářů uspět. Sbíрка je velmi hravým a radostným čtením.

Všichni prezentovaní autoři jsou v rámci nonsensové poezie zajímavým přínosem, vyzdvihla bych zejména Jiřího Weinbergera, který je právem považován za básníka, jenž překonává stagnaci a stereotyp soudobé poezie, svým tvůrčím přístupem dává vzniknout sbírkám, které jsou určené univerzálnímu čtenáři. Již ve své první sbírce vytvořil svéráznou variantu nonsensového typu pro nadanější dětské čtenáře. Radek Malý je velmi všestranný autor, což obě jeho sbírky dokládají. Své nonsensové postupy opírá především o aktualizaci lidového folklóru, o tvorbu nevšedních kalambúrů a originálních metafor. Jiří Dědeček

---

¹⁰⁷ TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba – recepcce – reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008, s. 180.

skvostně pracuje s jazykem, typická je jeho hravá poetika a vtipné verše postavené na jednoduchých motivech. Slovní hra se zakládá především na výrazech z rozdílných sémantických polí. Velmi dobře se dokáže vcítit do role malého čtenáře, vkládá civilizační, moderní motivy, vymýšlí humorné novotvary a velmi dobře užívá parodii. Tvůrčí jazykový nonsens Jana Vodňanského potěší nejmenší čtenáře, kteří si jistě velmi brzy budou některé úryvky Vodňanského básní říkat z paměti. Jiří Žáček se ve sbírce 99 dědečků a jedna babička odpoutal od své běžnější tvorby, vytvořil na české prostředí velmi pozoruhodnou sbírku plnou svěžích a vtipných nesmyslů, které potěší každého, kdo se rád směje a zároveň snese silnější dávku černého humoru.

RESUME

Diploma thesis deals with the forms and the transformation of the Czech nonsense poetry destined for children especially in work by Jiří Dědeček, Radek Malý, Jan Vodňanský, Jiří Weinberger and Jiří Žáček in period since 1989 till presence. This work contains the author's biographies, the definition of term "nonsense" and the short description of typical features in nonsense poetry of these authors. I tried to analyse their collects of poetry and texts with nonsense features too.

SEZNAM LITERATURY

Knižní dokumenty

- [1] BAUER, Michael. *Christian Morgensterns Leben und Werk*. München: R. Piper, c1933.
- [2] ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- [3] DĚDEČEK, Jiří. *Uležené želé*. Praha: Albatros, 2005. 80-00-01710-5.
- [4] DVOŘÁK, Ladislav. *Omluvenky pro žáky poškození*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1972.
- [5] ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní české písně a říkadla: s nápěvy vřaděnými do textu*. Praha: Panton, 1986.
- [6] FRYNTA, Emanuel. *Zastřená tvář poezie*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. ISBN 80-90-06096-X.
- [7] GRÖGEROVÁ, Bohumila – HIRŠAL, Josef (ed.). *Nonsens: parafráze, paběrky, parodie, padělky*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN: 80-204-0659-X
- [8] HIRŠAL Josef a col. *Morgenstern v Čechách: 21 proslulých básní ve 179 českých překladech 36 autorů*. Vida vida, 1996. ISBN 80-902035-0-7.
- [9] LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Přel. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1984.
- [10] LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H Vyšehradská, s. r. o., 2002. ISBN 80-7319-020-6.
- [11] LUKEŠOVÁ, Milena. *Bačkůrky z mechu*. Praha: Albatros, 1978. ISBN: 13-710-78.
- [12] LUKEŠOVÁ, Milena. *Nahej v trní: (nebásničky)*. Praha: Albatros, 1985.
- [13] MALÝ, Radek. *Kam až smí smích*. První vydání. Praha: Meandr, 2009. ISBN: 978-80-86283-72-2.
- [14] MALÝ, Radek. *Listonoš vítr: co přinesl a co mi šeptal*. Praha: Albatros, 2011. ISBN: 978-80-00-02697-8.

- [15] MORGENSTERN, Christian. *Šibeniční písně*. Přel. Egon Bondy. Praha: Labyrint, 2010. ISBN: 978-80-85935-49-3.
- [16] NASH, Ogden. *Kdyby Ogden uměl česky / What if Ogden could speak Czech*. Přel. Jiří Weinberger. Praha: Baronet, 2006. ISBN: 80-7214-913-X.
- [17] PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.
- [18] TOMAN, Jaroslav. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba, recepce, reflexe)*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008. ISBN 978-80-904247-2-2.
- [19] URBANOVÁ, Svatava – ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-046-7.
- [20] VODŇANSKÝ, Jan. *Kampak chodí labuť*. Ilustroval Alois MIKULKA. Praha: ŠEL, 1999. S úsměvem (ŠEL). ISBN 80-902460-2-8.
- [21] WEINBERGER, Jiří. *Povídá pondělí úterku*. Ilustroval Lenka DVOŘÁKOVÁ, ilustroval Daniel GABRYŠ. Praha: Argo, 1995. ISBN 80-85794-78-0.
- [22] ŽÁČEK, Jiří. *99 dědečků a 1 babička: 100 limeriků k poctě Edwarda Leara*. Praha: Slávka Kopecká, 2008. ISBN: 978-80-86631-76-9.
- [23] ŽÁČEK, Jiří. *Aprílová škola*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Albatros, 1978.

Elektronické zdroje, články

- [24] ADAMOVIČ, Bohumila. *Listonoš vítr – recenze*. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich>.
- [25] BEDNÁŘ, Jan. *Nonsensová hravost v podání Ogdana Nashe*. Splav. Praha, 2008. č. 5. ISSN: 1802-4734.
- [26] FALTÝNEK, Vilém. *Nonsens není "nic", nonsens je zážitek, říká Jiří Weinberger*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=nonsens>
- [27] Malé lalulá – anotace. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/kniha-149368-male-lalula> (nedatováno).

- [28] MEYER, Rudolf: *Christian Morgenstern in Berlin* [on-line]. Stuttgart: Verlag Urachhaus, 1959.
- [29] MRÁZEK, Ondřej. *Sovětský předchůdce Ionesca a Becketta?*. Fragment. Roč. 1998, č. 3-4. Dostupné z: http://www.frg.sk/1998_3_4_charms_mrazek.htm.
- [30] RAUVOLF, Josef. *Daniil Ivanovic Charms – tygr v Praze*. [online]. Poslední změna: 18.3.2013. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/daniil-Ivanovi-c-charms-tygr-v-praze/>
- [31] *Snídane se psem – anotace*. Dostupné z: <http://www.dedecek.cz/32/detail-kniha/>. (nedatováno).
- [32] ŠUBRTOVÁ, Milena. *Kam až smí smích – recenze*. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25893/maly-radek-kam-az-smi-smich>.
- [33] TOMAN, Jaroslav. *Lesk a bída současné české poezie pro děti*. In *Rozprava o současné poezii: [sborník příspěvků přednesených na mezinárodní bohemistické konferenci: Plzeň, 18.-19. listopadu 2004]*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2006, s. 115-126.
- [34] TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. Dostupné z: <http://www.j-w.cz/index.php/site=recenze&sub=postmoderni>
- [35] VELIČKOVÁ, Helena. *Listonoš vítr šeptá verše dětem (Radek Malý)*. Krok. 2011. Roč. 8. Č. 2. S. 36. ISSN: 1214-6420.
- [36] *Oblibě Alenky v říši divů pomáhá hravost a poezie nonsensu* [online]. Poslední změna 2. července 2015. [cit.4.2.2016] Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-live-kulturni-servis/328484-alenky-v-risi-divu-pomaha-hravost-a-poezie-nonsensu.html>.
- [37] Jan Vodňanský: Malého bobra mi zpívají vnuci k narozeninám. Poslední změna: 13.8. 2015. Dostupné z: http://www.denik.cz/ostatni_kultura/jan-vodnansky-maleho-bobra-mi-zpivaji-vnuci-k-narozeninam
- [38] Oficiální stránky autora – <http://www.jirizacek.cz>

